

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

EGYÜTT 2025/4

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben.

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábán László* (szépirodalom)

Szerkesztők:

Marcásk Gergely (olvasószerkesztő)

Csordás László (kritika)

Zubánics László (tanulmány)

Dupka György (kultúra)

Fábán Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967),

Nagy Zoltán Mihály alapító-főszerkesztő (2002–2008)

Tanácsadók:

Botlik József, Finta Éva, Füzesi Magda

Nemzeti
Kulturális
Alap

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap, a Nemzeti Kulturális Alap, valamint a Magyar Művészeti Akadémia és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával.

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa–Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: knmintezet@gmail.com, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-humán tudományok-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak az OSZK EPA archívumában: <http://epa.oszk.hu/00500/00595> és a KMMI honlapján: kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda, 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Posztolaki tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737
e-mail: dupkagyorgy@gmail.com

Közreműködők: *Fuchs Andrea, Szemere Judit*

Készült a RIK-U Kft.-ben
Lapengedély száma: 3T №682/274P
A folyóiraton nyereség nem képződik.

TARTALOM

SZ. KÁRPÁTHY KATA: peron; megálló; határ (versek)	4
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Az előreküldött csók. Emlékezés a 100 éves Nagy Lászlóra (esszé)	6
CSONTOS MÁRTA: Lépéskombinációk; Megrostált kegyelem; Mit számít... (versek)	9
SIKLI LÁSZLÓ: Hajtúkanyar; Zsuzsa (novellák)	12
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Ördögszekér; A háború négysorosai (versek) ...	19
ÁMORTH ANGELIKA: Genának ki ad enni majd?; Apámnak lesz (kisprózák).....	22
FÜZESI MAGDA: Öregjeim (kispróza)	25
BÍRÓ JÓZSEF: Újraírva a Százhuszadik okán (vers)	27
NÉMETH PÉTER: spes nostra salve; látogatás Kárpátalján (versek).....	29
ZÁN FÁBIÁN BALÁZS: Csak a világtalan örök... (vers).....	31
KÉSZ BARNABÁS: Hagyományos kenderfeldolgozás Ugocsában (néprajzi tanulmány)	32
KOVÁCS SÁNDOR: Hányatott sorsú magyar emlékek Körösmezőn (honismereti tanulmány)	46
DUPKA GYÖRGY: Magyar hadifoglyok, internáltak a Baltikumban (1944–1953) (történelmi szociográfia)	62
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek.....	81

SZ. KÁRPÁTHY KATA

PERON

*oldalról vakít a nap és vág a szél
toporzékol mellettem egy család
kilátásomat betonoszlopok állják el
mögötte mocskos üvegű épület
hirdeti a mulandóság evangéliumát
galamb sétál a sínek közelében
remélem nem ugrani akar
egy galambnak amúgy sem kell ugrani
de ha mégis ne a vonat elé
olyan szomorú lenne nélküle
a péntek és a madártársadalom
mint ősszel a költöző gólyák
behúzott nyakkal gyűlnek az emberek
a mi járatunk még távol jár
egy kilométerre két perc késéssel
minden vonat csak remény*

MEGÁLLÓ

*megint csak várok
tizenkét percet a buszra
napokat a hétvégéig
heteket a következő dobásra
hogy történjen valami
mint 2018-ban*

*folyton úton lenni még mindig jobb
mint egy sötét peronon ácsingózni
és lesni az alagutat hátha
fel kellene már jönnöm
a valóság nevű aluljáróból*

*a megkeseredés nem nekem való
rettegek a szembenézéssel
hogy mostantól a befásultság
a kilátástalanság az unottság
a szürkeség az undor a közöny
és az üresség marad a meniün*

*nyílik a buszajtó
felszállok fizetek leülök megyek
hülye leszek leszállni
mégis megteszem
az élet megint megtörténik
és én megint lemaradok róla*

HATÁR

*most kellene futni
amíg nem lenne késő
nem nézni hátra eldobni
a múlthoz tapasztó terheket
a határörhöz vágni a bőröndöt
ordítani nem megyek engedjete
de kihívnák a mentőt hogy
egy nő megőrült a senkiföldjén
a hirtelen jött melegben
azt kiabálja engedjük el
pedig senki sem tartotta vissza
a magánya volt a vámos
saját szögesdróttal körülvett határán
nem tudott elmenekülni önmagától
pedig érvényes volt az útlevele*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

AZ ELŐREKÜLDÖTT CSÓK*

EMLÉKEZÉS A 100 ÉVES NAGY LÁSZLÓRA

A magyar irodalom egykori nagyságát aligha igazolja valami érzékletesebben az utóbbi évek bicentenáriumi eseményeinél. Ezekkel párhuzamosan számtalan lehetőségünk adódott, hogy az ünnepelt szerzőket megfelelően méltassuk, szükség esetén újraértékelhessük, esetleg korunk szelleméhez igazíthassuk Vörösmarty, Arany, Petőfi, Jókai naggyá érett költői-írói életműveit. Jól tudjuk ugyanakkor, hogy ezen nagyjaink iránt – már csak a kétszáz esztendő okán is – többnyire mérhetetlen tiszteletet és büszkeséget érzünk. De miért ne juthatna ebből a figyelemből és szeretetből a százéveseknek is, esetenként a személyes emlékezet által akár bővebben mérve? Most Nagy László emlékezete szólított bennünket erre a helyre, aki ma száz éves lehetne, de belegondolni is fáj, hogy csaknem ötven esztendeje halott. Fél évszázad bőven elég szokott lenni a beletörődéshez, de az Ő hiányának feldolgozásához kevés.

Olyan költőre emlékezünk, aki az ötvenes években, a szocialista pártosság és a sematizmus országlása idején létrehozott és termőre fordított egy népi gyökerű, képgazdag, a magyar versformákat korszerű tartalommal megtöltő, az olvasók által elfogadott, majd csodált költészetet. Nagyhatású versmotívumai, fajsúlyos metaforái, végrendeletszerű fontos tanításai azóta is velünk élnek, az életmű népszerűbb darabjai közösségi tudatunk szerves részévé lettek. Nem túlzás, amit állítok, tudom jól, mit beszélek, sőt – mondom az indoklást is. Itt-ott húsz éve özvegygé és részleges mozgáskorlátozottá lett anyám, amikor napi szükségletei – tej, kenyér, cukor, kávé – felől kérdeztük, azonnali válasz helyett magába fordulva hallgatott. Újabb unszólásra azonban csak megszólalt. Van egy vers – mondta, s mintha mindenki által ismert imaszöveget idézne, pontosan felmondta az *Adjon az Isten* utolsó két sorát: „*Nekem aérés nagy szégyen, adjon úgy is, ha nem kérem*”. Megdöbben, nagyra nyílt szemekkel néztem rá. Milyen igaza van! Az Isten képére teremtet embernek tudnia illenék, mire van szüksége a magányos öreg szülőnek. A költő pedig, aki ennek igazságát kimondta, vajon tudatában volt-e, hogy ennél nagyobb elfogadás, megértés a földön szinte már nem létezhet?

* Elhazott július 19-én Iszkázon a költő szülőházánál tartott megemlékezésen.

De hogyan jutott el a somogyi parasztyerekből költővé suhant Nagy László az isteni beszédnek erre a szintjére? Többen állították már, hogy az ember, különösen az alkotó művész, élete első tíz esztendejének élményeiből táplálkozik. Íme a bizonyosság: „*Tíz esztendeig futkostam itt, utánozva embert, állatot, madarat. Fogamra véve a játék zabolát még büszke is voltam, hogy szám erejével hurcolom pajtásaimat... Fészket raktam az öreg fákra, kőtojásokat költögettem. Egyik fáról a másikra a koronán egyetlen ágacska irtalmával is átlendültem. Éltam a félvad életet, nehezen törtem be az iskolában.*” Bár számunkra ez az emléksor csak egy átlagos falusi fiúcska nem éppen mindennapi foglalatosságait sorolja elő, azonban a költőnek készülő ifjú számára ez az élményhalmaz sokkal több az emlékezéssel visszahozható gyerekkornál. Az ő saját kis Atlantisza ez, ahová bármikor alámerülhet, mert a még csak félig kész költő is a lelki alámerülésekből töltkezik. Kissé alaposabban szemlélve, ebből az élményanyagból erednek és táplálkoznak a közösségi kötődés fontos gyökerei is, melyek a későbbiekben a falu keresztény hagyományaival és archaikus hiedelmeivel átítatva a tudat egyre mélyebb rétegei felé igyekeznek, mert ott sejtik a költészet mélyen rejtőzködő forrásvizét. A lényeg tehát adott, s erre az „alapképzésre” később ráépül a József Attilától kapott, felbecsülhetetlen költői élmény. László maga is elismerte, s az őt szeretők is tudván tudják, hogy benne egy ideje már az Attila felturbózott lelke munkálkodott. Ez segítette őt az egyre bonyolultabbá váló világ megismerésében, a művészeti törekvések kijelölésében, az irány- és mértéktartásban, de a költői képzelet végtelen tereit már maga nyitogatta, hogy a versek kedvükre, természetük szerint lombosodjanak. Végül – egyre magabiztosabb szakmai és erkölcsi ítélete tudatában – megalkotta és kimondta a művésztsáknak szóló legfőbb parancsot: „*Műveld a csodát, ne magyarázd!*” Ember, azaz költő legyen a talpán, aki ennek eleget tud tenni! Kormos Istvánnak, Kondor Bélának, Ratkó Józsefnek és a Kilencek több tagjának, Nagy Gáspárnak sikerült, de sokkal többen vannak, akik erőföltötnék tartván a feladatot, meg sem próbálkoznak vele. Nem baj, legfeljebb nem jutnak be a Nagy Gáspár által teremtetett „féllelmen túli tartományba”, nem lesznek reménybeli polgárai sem. Az maradjon csak, amint szánva volt: a tisztalelkűeknek, a hűségeseeknek.

Az idő egyenes vonalú haladását, a múlt-jelen-jövő szentháromságát mindig tisztelettel követtem, az 1978-as esztendő azonban nem tudta magát a szívembe lopni. Akkor sem, ha érkezéssel – valami régóta és áhítozva várt történelmi igazságszolgáltatásként – visszaadta a nemzetnek a magyar Szent Koronát. Hiába az önfeledt éveleji ünnep, ha az évkezdő hónap végére gyászba

borult az ég, és Nagy Lászlót magával ragadta. Miként eshetett, hogyan történhetett velünk ilyen? Mi vonhatta el a Teremtő figyelmét egyik legkedvesebb gyermekéről? Pedig gondolhattuk volna, óvhattuk volna. Kormos István nem csak úgy, véletlenül ment előre, de bizonyára azért, hogy az angyalokkal egyetértve méltó helyet készítsen a hamarosan érkező barátinak. S talán – kissé korábban – már Kondor Béla is ezért igyekezett a halálba.

Jól emlékeztünk még az 50. születésnap babéros ünnepléseire, hisz alig telt azóta értékelhető idő! S akkor lecsapott a fájdalom, országos bénulást hozott a gyász. Csoóri kapott először erőt a méltó megszólaláshoz. Vele bólogattunk, vele sírtuk a *Furulya-csonk* vesszőit.

*Sírat a volt-szeretőm,
sírat a mostani is,
haja országos gyászban
utcámon végig úszik —
hova megy, nem is kérdelem,
haláloed eltilt tőle,
megyek ezüst fejedhez,
szíved kihűlt helyére...*

A gyászból felocsúdván ugyancsak ő, Csoóri Sándor tett először lépést Nagy László szellemi nagyságának meghatározására, nemzeti pantheonunkban történő elhelyezésére. Az alábbi sorok az elhunyt költőtárs emberi méltóságátudatát értékelik: „*Ebben a szavakat, szemeket, csigolyákat meglágyító világban, a megfontolásokba belefakulók és beleizzadó nap hadgyakorlata közben a te nyakasságod természeti tünemény volt. Pontosabban: a mi elfojtott természetünk.*” Hadd tegyem hozzá, hogy ennek a nyakasságnak elsődleges morális vonatkozásain túl irodalomesztétikai, irodalompolitikai irányultságára is figyelniünk kell, hiszen, mint hangoztatta: „*Költészet nélkül félszárnyú lenne az emberiség.*”

Hiszem, és csatlakozásokat remélve hirdetem, hogy Nagy László „összegző és egyszerre újító költészete”, amint Görömbei András értékelte, meg fogja érni a következő száz esztendőt, amennyiben nemzedékről nemzedékre sikerül átmentenünk a szerelmet a biztonságot ígérő túlsó partra. Ez a metaforikus költői szándék önmagában véve is messze mutató, de teljességében vizsgálva nemzetstratégiai célnak sem utolsó. Hiszem, hogy megszületnek és felnőnek a magyarul szóló újabb nemzedékek, akik között lesznek versértők és versírók, már csak azért is, hogy öntudattal visszaüzenhessenek: „Köszönjük, László, amit értünk tettel, köszönjük az előreküldött csókot!”

LÉPÉSKOMBINÁCIÓK

Az atombomba
úrfelmutatása után
mi marad (kérdés)
a tévémaciból
(Baán Tibor: Után)

*Emberárnyékok széteső
foszlányait keresgélem
B a á n Tibor költő
emberkertjében...
gyűjtöm a megégett nevek
apró darabkáit,
a megfélemlített lelkiismeretet,
elkendőzőm a megszegyenített
arcok mélylila foltjait,
kotorászok a megolvadt szívek
és a felpuhult agyak között...
átnevezem az időt,
a tér szövétébe hímzem
a bocsánatos bűnöket,
a fülekből kioldom a csatazajt,
kiszáritom a gyűlölet üregeit.
A siker érdekében
fűszerezem a valóság szegmenseit,
tartósítom benne a szeretetet
lépésről lépésre.
Végül összegyűrom az anyagot,
s próbálok Embert faragni belőle.*

MEGROSTÁLT KEGYELEM

A félelem s az álom
volt apám és anyám.
A folyosó meg a
kitáruló vidék.

(Pilinszky János:
A többi kegyelem)

*Már kiszívták mások a csillagok
vérét, nem volt számomra
segítség, fényeddel
nem tudtam töltekezni.*

*A titkokhoz már nem volt
hozzáférésem, csak kínozott
az akarat szögesdrótja...hiába.*

*Nem ölelt a megkönnyebbülés,
összezártam... méhemben kiszáradtak
a szirmok, atrofias lett a vágy.*

*Már nem számít bennem más,
csak a múltbeli ragyogás, halott
köveken vagyok élő álom.*

*Isten tenyerében melegszik
rongyos valóságom.*

MIT SZÁMÍT...

*Ez a hely nem tűri a bánatos
szemű házakat, nem tűri, ha a
Hold előtt pille repül át,
ez a hely zablát tesz a
maradék őslakók szájába,
ez a hely áldozatosan gonosz,
megálmodja mások halálát.*

*Ez az erdő nem rejt madarat,
az égi dalt avar alá söpri,
ez az erdő a szélben nem táncol,
ágra száradnak a tavaszi sóhajok,
itt a harmatban kígyóméreg nyáladzik,
ebben az erdőben a gonoszra vadászol.*

*Ez a folyó már megöregedett,
megkeseredett apadó vize,
ebbe a folyóba beleszédült a Nap,
itt sebezte fel térdét a pásztorlányka,
mikor bőrére égett a harag,
ez a folyó már csak délibáb,
nincs többé Képzet és Akarat.*

SIKLI LÁSZLÓ

HAJTÚKANYAR

A panelek tették várossá. A legtöbb négyemeletes volt. Sorba nem állhattak, csak ahogyan helyet kaptak a hegyek között. Ahogy megengedték a hegyek. A tér közepén a katolikus templom állt, a régi házakból már alig maradt valami, kellett a lakás a sok bányásznak, a bányászoknak meg a megélhetés. A legtöbbben családotul telepedtek a városba. De a falu egyik napról a másikra nem adja meg magát. Nem lehet. Az utcákon szekerek jártak, a szövetkezet is egy szürke lovat kötött a tábláskocsi elé, azzal hordták a tejet, kenyeret, és mindent, ami kell, hogy az ember éljen.

Laci tizenkét éves volt, amikor a szülei Petrozsényba költöztek. A hegyek, a rohanó folyó, a vadregényes táj rányomta bélyegét nemcsak gyerekkorára, hanem egész életére ható élmény maradt. A bányászok kemény élete is nyomot hagyott a lelkén. Apja hajnalban kelt, ereszkedett le a mélybe, míg az anyja otthon viselte gondját a családnak. Kora reggel kelt, bevásárolt, előkészítette az ebédet, amikor csak tehetett, lépten-nyomon leült a varrógép elé: kötényeket, könnyű nyári ruhákat varrt az asszonynépnek. Az apja kemény, férfias megjelenése, széntől poros ruhája, amit mindig az előszobában kellett levetnie, nem csábította arra, hogy őt kövesse. Sokkal érthetőbb volt számára az anyja példája és a kattogó varrógéppel járó tiszta munka. Ennek főszerepe volt abban, hogy anyját kövesse.

Menyasszonynak valót egykori falujából hozott, és egészen megembere-sedett. A helyi tanács lakást utalt ki nekik; lassan gyakorlott szakembernek számított, és kinevezték Petrillára szabómesternek. Naponta ingázott busz-szal, alkalmi autókkal... Nem érezte, hogy az út teher volna. Van felesége, fiatal is, szép is, lassan asszonnyá érik. Az anyaság jót tett neki, aranyos kislányuk már két éves.

Jucika reggel lement a lépcsőn szatyorral a kezében, a panel sarkánál a tér felé fordult, és észrevette az összezsúfolt embereket. Vajon mi lehet? Átvág az úton, és messziről látja, hogy a nagy szürke ló kinyúlva fekszik az aszfalton. A táblás félig oldalra borulva, a sok áru szétszóródva a kocsi körül. Mi történhetett? Szedi a lábát, de egy drót furcsán tekeredve megállítja a járdán. Jucika félretolja, de a drót nem fogad szót. Hozzáragad a kezéhez, nem tudja elengedni, a teste nagyot rázkódik, és iszonyatos erő teríti le a

földre... Asszonyok visítoznak, rémulten kiáltanak segítségért, de Jucika nem hallja... Jucika semmit se hall és semmit se lát... nem tudja, hol van, azt se tudja, hogy egy leszakadt villanydrót ütötte le – Jucika semmit se tud...

– Megismersz? Megismersz?! – hajol fölé egy ember és erősen pofozza az arcát. Jucika kinyitja a szemét, látja az embert és már hallja is.

– Megismerlek – mondja.

Két szomszédasszony várta Lacit délután a buszmegállóban.

– Laci, rohanj, Jucikát bevitte a mentő a kórházba. Megütötte az áram. Ott feküdt a földön ő is, meg a ló is. Az rálépett a drótra és menten agyoncsapta az áram. Jucika nem tudta, hogy mi lehet az és megfogta. Nem tudjuk, mi lett vele.

Mire a kórházba ért, Jucika feküdt az ágyon megijedve. Semmi különösét nem érzett. Csak a tenyerét érezte furcsának még mindig...

– Mit csináltál?

– Mit csináltam volna? Semmit.

– Minek fogtad meg azt a drótot? Mindig kapkodsz, ha kell, ha nem.

– Hagyjál már békében, örülj, hogy nem jártam úgy, mint az a szürke ló.

– De úgy is járhattál volna. Jucika, Jucika... Gondolj bele, a kicsi még kétéves sincs... Mihez kezdenénk nélküled? A doktor azt mondta, hogy ma még nem engednek haza. Most hazamegyek, be akarom fejezni a nadrágot Somogyinak, amit fusiban varrok neki. Reggel megint jövök és megvárlak. Együtt megyünk haza.

– Ha nem mész el a reggeli busszal, hogy jutsz fel Petrillára? Nincs nekem semmi bajom. Menjél csak reggel dolgozni.

– Majd megyek alkalmival. Járnak teherautók a bánya miatt. Máskor is stopoltam már.

– Te tudod. Én csak mondom. Miattam nem kell maradnod.

– Maradok. Előbb hazaviszlek.

– Akkor egy órát is várhatsz a sarkon, amíg jön valami.

Késő este lett, mire a Somogyi nadrágját befejezte. Fáradt volt, jólesett kinyújtózkodni az ágyon hanyatt fekve. Pihentette a hátát, lazított. Arra gondolt, hogy holnap nem fogja lekésni a reggeli buszt, Jucikáért kell mennie. Majd a város szélén próbál szerencsét... Igaz, ritkán járnak az autók arrafelé a sok kátyú miatt... Nem baj, jó, hogy jó vége lett... Most pihenni akar és nem gondolni semmire... A ház elcsendesedett... a kicsi is alszik... Jó, hogy Teri néni itt volt vele, vigyázott rá, amíg ő a kórházban járt Jucikánál... Azóta már alszik Jucika is... a kicsi is alszik... minden jó

lesz... lesz autó is... minden lesz... már látszik egy autó messze, a kanyar előtt... teherautó... le fogja inteni... megáll... csak a platón van hely, nem baj... felkapaszkodik... A plató közepén hatalmas tartály, lehet pár ezer liter, üresen billeg, vigyázni kell... meg kell húzódni elől a sarokban a tartály mellett. Keskeny hegyi úton kaptatnak felfelé, egyik kanyar a másik után, a sofőr ismeri az utat... jó, hogy van autó... gyorsan hajt, gyorsabban, mint kellene, hajtúkanyar, a tartály elindul felé és nem tudja megállítani, agyon fogja nyomni – Jaj! Jaj!!... Felriad. Felfogja, hogy ágyban van, csak rosszat álmodott... Nehezen aludt vissza, nem baj, úgyse kell holnap korán kelni... megnyugszik.

– Kutya bajom – köszönt rá Jucika, ahogy az ajtón belépett.

– Örülök neki. Csak máskor ne kapkodj...

Jucikát többször is megvizsgálta az orvos, furcsán nézett rá, az orvossal egyszer bejött a mérnök is a villanytelepről, összenéztek, mint akik valamit nem értenek...

Este bejött az ember, aki életre pofozta:

– Megismersz? – kérdezte és elkacagta magát...

– Megismerlek. Jól vagyok. Ahhoz a lóhoz képest egészen jól. Szegény, az biztosan rosszul lépett arra a drótra...

– Nem rosszabbul, mint ahogy te megfogtad. Az egy erős áramú vezeték volt. Ugyanaz, amit megfogtál.

– Akkor én hogy nem haltam meg?

– Hát éppen ez az... senki sem érti...

Mire Laci hazavitte Jucikát és kiért a sarokra, hogy alkalmira várjon, tizenkettőt harangoztak. Viszonylag hamar feltűnt egy kamion, amely felvette Petrilláig. Azonnal leült a varrógéphez és munkához látott. Hogy ebből nem lesz ma este autóbusz, már semmi kétsége nem volt. Be kell fejeznem egy kabátot, gondolta. Holnap reggel jönnek érte. Hazafelé majd megint stoppolok.

Mire befejezte, teljesen besötétedett. Ködös, csípős októberi este volt. Lélek alig járt az utcán. Kiállt a műhely elé, talán valaki megismeri, de nem sok esélyt látott. Lesz valahogy. Jucika nagyon megijedne, ha reggelig nem menne haza. Váratlanul motorbúgásra lett figyelmes. Fülelt – kétségtelen, valami közeledik. Amikor a teherautó feltűnt, Laci kilépett az útra, intett neki, a sofőr megállt.

– Petrozsényba mennék, lekéstem a buszt.

– Sajnálom, de már csak a platón van hely. Ha megfelel, szívesen.

Laci felkapaszkodik. A plató közepén hatalmas tartály, lehet pár ezer liter, üresen billeg... Jaj, ez nem jó jel, inkább azonnal leszáll... Átveti a lábát a korláton, de már késő: a sofőr gázt ad és nekiindul a hegynek. Laci visszalép és meghúzza magát elől a sarokban a tartály mellett. Ennek így kellett lenni, gondolja, és a lelkét balsejtelem szorítja... Az út keskeny hegyi út, egyik kanyar a másik után, a sofőr ismeri az utat, rutinosan hajt, gyorsabban, mint kellene, egy hajtókanyarban a tartály meglódul, Laci az utolsó pillanatban felugrik a korlátra, és rémülten veri tenyerével a kabin tetejét: Megállni! Megállni!

A sofőr elképedve nézi a megrémült embert, aki remegve kapaszkodik a korlátba, és halálra vált arccal ücsörög a kabin tetején, mint a megriadt tyúk, amikor menekülne a róka elől...

– Lesz, ami lesz, üljön be a többiekhez a kabinba, nem hagyhatom itt...

Amikor kiszállt a kabinból, még remegett a lába. A csípős hidegben reszketni kezdett. Futott a lépcsőházig, hiába, ott belül remegett valami...

Amikor belépett, Jucika megcsókolta, majd meglepődve lépett hátra.

– Veled mi van? Fáztál nagyon? Hideg van, ugye? Nagyon furcsa vagy. Mi történt? Bántott valaki?

– Ellenkezőleg: megvédett valaki.

– Megtámadtak?

– Csak akartak, de nem sikerült.

– Mondjad már, ember, mi van veled?

– Semmi, Jucika, semmi. Csak megijedtem.

– Ki ijesztett meg?

– Csak valamitől ijedtem meg. Senki nem akart bántani.

– És?

– És akkor jött valaki... vagyis nem jött, már ott volt tegnap éjjel is... Ott volt velem és mutatott nekem egy filmet, ami rólam szólt. Olyan film volt, amit nem lehet elfelejteni... Azért mutatta meg, hogy ne felejtsem el... soha nem fogom elfelejteni...

– Bolondokat beszélsz. Talán filmszínész akarsz lenni?

– Csak álmomban, de ezt a filmet soha nem fogom elfelejteni...

ZSUZSA

A hittanórák és a vasárnapi misék igazi felüdülést hoztak, de a kórházi látogatás olykor komoly megpróbáltatást jelentett.

Kiléptem a kórteremből, óvatosan behúztam magam mögött az ajtót, majd indultam a lépcsőház felé. A folyosón egy székbe roskadva ült az egyik hittanos kislány anyukája. Ahogy meglátott, felállt, a vállamra borult, a sírás fojtogatta, alig tudott megszólalni:

– Tisztelendő úr! Zsuzsa...

– Mi történt vele?

– Leesett egy fáról... a Körös-parton... a fejére... Tudja, hogy milyen eleven volt. Kunyhót akartak építeni a nagy fűzfára. Az ő ötlete volt. A többiek meg mentek utána. Mind szót fogadtak neki. Megcsúszott, és éppen a fejére... alig két méterről...

– És?

– Nem tudjuk, mi lesz.

– Esméleténél van?

– Igen, de nem lát...

– Lehet beszélni vele?

– Persze. Mindent ért, beszél is, csak a szeme...

– Az orvos mit mond?

– Kértem, mondja el őszintén, mire számíthatunk... Elmondta: az ütés-től megnőtt az agyvelő térfogata és nem fér el a koponyában, az agyvelő nyomás alatt van... ha a gyulladás tovább fokozódik... jaj, tisztelendő úr! – nem tudta folytatni.

– Bemehetek hozzá?

– Szólok neki, nagyon fog örülni...

– Zsuzsa, itt van a pap bácsi. Jött, hogy meglátogasson téged.

– Szervusz, Zsuzsa – az ágya szélére ültem, tenyerembe vettem a gyerek kezét, és próbáltam időt nyerni, amíg a hangom is megjön...

– Meggyógyulok, pap bácsi? Ugye, meggyógyulok...

– Persze, hogy meggyógyulsz, Zsuzsa, hogyne gyógyulnál meg! De erősnek kell lenned. Szorítsd meg a kezemet. Érzed, hogy máris erősebb lettél?

– Igen, érzem.

– Most elmondok neked egy titkot. Akarod?

– Igen...

– Az én kezem is attól erős, mert a Jóisten szorítja a kezemet, hogy továbbadjam neked. Ő az erős. Ő meg tud gyógyítani téged.

– Vajon meggyógyít?

– Meggyógyít, mert ő nagyon szeret téged... sokat gondolj rá, én is beszélgetek vele hazafelé... de este visszajövök, hogy lássalak, és megint megszorítsam a kezed...

Este kilenckor üres volt a Zsuzsa ágya, eszméletlenül feküdt az intenzív osztályon, az orrában csövek – kómában volt. Az anyja ott állt mellette – megsemmisülve... Nem voltak szavai. Egymásba kapaszkodva öleltük egymást, talán reméltünk még egy kis életet, hogy ne kelljen átadni őt a halálnak... de azt is tudtuk, hogy a halál már ott ül a párnáján – elkezdődött az osztozkodás...

Másnap reggel Jutka fekete gyászban ült a hallban egy széken. Ahogy meglátott, elindult felém. Csak könnyei voltak, és nekem se voltak szavaim... Egy idő után az asszony nehezen, de csak megszólalt, és amit mondott, soha nem fogom elfelejteni:

– Ez a három nap lecsapott ránk, a villám se gyorsabb... Próbáltam lépést tartani, de ha Isten így akarta, el tudom fogadni – többet nem tudok tenni érte...

Abban az időben a plébánián még nem vezettem háztartást. Anyámhoz jártam ebédelni.

Amikor meglátott, az arca teljesen elváltozott:

– Mi történt veled? Alig ismerek rád.

– Meghalt az egyik hittanos gyerekem.

– Zsuzsa?

– Honnan tudod? – kérdeztem megütközve.

– Gyere, ülj le egy kicsit – mondta anyám, miközben szemben velem, egy másik székre ült. Szemmel láthatóan nem találta a szavakat, mintha lenn a mélyben kutakodna, vagy titkos kódot törne fel, hogy kimondhassa azt, amit magától nem tudna, vagy nem lenne szabad kimondania.

– Két hete tudom...

– Mit beszélsz, anyám? Az este halt meg!

– Akkor nem akartam elmondani. Attól féltem, ha kimondom, beteljesedik... Talán jobban tettem volna...

– Mit nem akartál elmondani?

– Kirándulni mentél a gyerekekkel – azt álmodtam. Úgy, ahogy te szoktál, sok gyerekekkel. A gyerekek mind ott játszottak körülöttem. Nagyon

közel volt a folyó. Egyszer csak nyugtalanul néztél körül, kerestél valakit, de nem találtad. Rohangáltál a gyerekek között, majd kétségbeesetten gázoltál a vízbe, és a part mentén elkezdted kotorni a folyómedret. Nagyon meg voltál ijedve, az arcod teljesen elváltozott, most is azt láttam rajtad, ahogy beléptél. Elértél a sásig, és ahogy a két karoddal a sás közé kotortál, egy kislányt emeltél ki a vízből – Zsuzsa volt. Az a kis fehér menyasszonyi ruha volt rajta, amit elsőáldozáskor viselt. Csumovizes testére, arcára hínár és sás tapadt – halott volt. Most is élesen látok minden részletet. Magadon kívül voltál. Jajgattál, annyira fájt neked – nem mertem elmondani...

Nagyon fájt. Elsőáldozáskor mindig kézen fogtam a legkisebbet és együtt vonultam a gyerekekkel a kaputól az oltárig. Két éve nem Zsuzsa volt a legkisebb, de ő volt a legkedvesebb... fogtam a kezét és mi ketten mentünk legelől. Évek óta nem itattam a gyerekekkel habos kávét elsőáldozás után, hadd menjenek haza és örüljenek együtt a családdal az ünnepi asztal mellett. Elsőáldozás előtt inkább elvittem őket kirándulni és gondoskodtam útravalóról haboskávét helyett... Az erdei irtás mentén kicsi, apró pontok pirosodtak a levelek között:

– Gyerekek, számóca!

Már szedtem féltényérnyit, Zsuzsa ott állt mellettem, érzi a gyerek, hogy figyelnek rá...

– Zsuzsa, add a tenyered! – most fájva is hálás vagyok, hogy én magam egy szemet sem ettem...

A temetés? Volt rá három napom – rettegettem. Megkérek valakit, de kit? Nem futhatok el. És ha nem bírom ki?

Fájdalomtól keresztre feszítve vonszoltam magam a gyászoló tömeggel. A halál belénk kapaszkodott és mindenkit lefelé rángatott – engem is. Ott álltam meg, ahol nem bírtam tovább... aztán tettem hozzá egy-egy szót, néha egy mondatot. Nem tudtam és nem is akartam prédikálni: „Csak megköszönni, hogy velünk voltál egy kevéske ideig, megosztottad velünk tizenegy éves rövidke életedet, és elfogadtad a számócát tenyereimből...”

ÖRDÖGSZEKÉR

*Ördögszekér, ördögszekér,
honnan hajtott ide a szél?
Hol edzették tengelyedet,
s programozták drónlelkedet?
Míg a hadak útját róttad,
hány lánc talp szakadt le rólad,
mit ír minderről a gyarló,
füstös fedélzeti napló?*

*Számoltad a mérföldeket,
hányal taszított a hátszél?
Hány reaktív lövedéktől
mentett meg a homlokpáncél?
Mily poklokon űzött átal
haduradnak tűzostora,
mennykőparádék idején
hány kocsisod veszett oda?*

*Ördögszekér, ördögszekér,
Donbász felől jött az a szél
nyolc égtájból éppen ide,
hol ezret ver a föld szive.
Előbb-utóbb csak meghasad,
befogadja a sok vasat,
elsíratja Ukrániát,
eltékozolt sok szép fiát.*

A HÁBORÚ NÉGYSOROSAI

BORRAL EMLÉKEZNI

*A tegnap még összerakható,
a tegnapelőtt már nehezen.
Borral lehetne emlékezni!
Fiúk, leszünk hozzá elegenden?*

VÉN ZÜLLÖTT

*Haza tart az ősz, a vén züllött tehén,
de el sem éri már talán a telet.
Véres tejsorgás jelöli nyomát.
A vágóhíd sokkal közelebb lehet.*

AZ EMBER

*Varázsütötte, tétován,
gyámoltalanul áll ma itt.
Fejénél drónok donganak,
beköpi legszebb álmait.*

BÉKE

*Majd béke lesz. A hősök majd mesélnek,
de szirénák szagatják még az éjszakát.
Nevezd meg, Uram, a szelet ki vetette,
s jelöld meg érinthetetlen homlokát.*

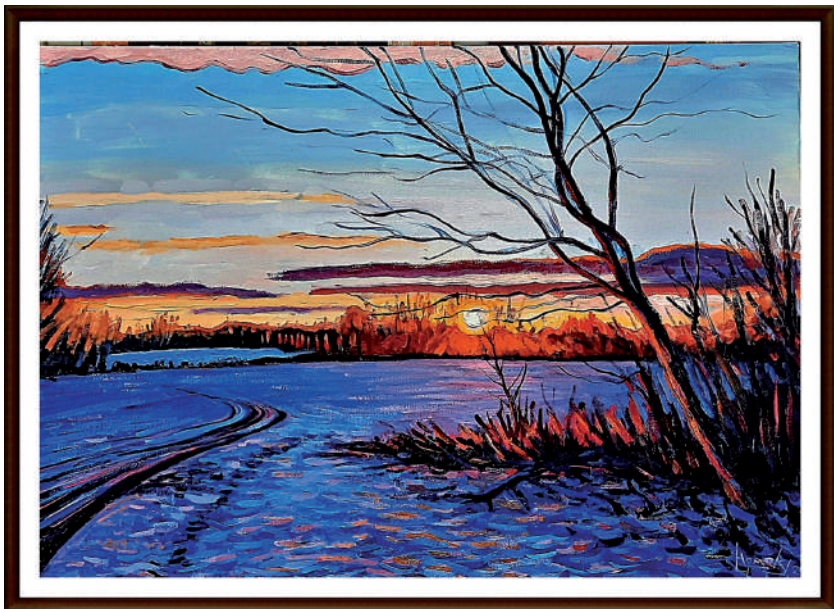
ÁDÁM

*Halállal szemben, szirtfokon.
Elvesztetted szép Édened.
A földtől elrúgnád magad?
Lelkedet kéne védened.*

NEM VAGYOK

*Nem vagyok Isten rokona,
s ezeket írván vétkezem.
Keblem a kétségek hona –
kezemre csaphatnál, Istenem.*

2025. június 23.

ÁMORTH ANGELIKA

GENÁNAK KI AD ENNI MAJD?

Genának ki ad enni majd? – sopánkodott Szása a behívóját tanulmányozva. Rádobta a kifakult műanyag tálcára, amelyen halomban hevert a sok blokk és nyugta, és kiment megetetni a jószágot.

Tyúkból már csak négy kapirgált a hatalmas baromfiudvaron: egy kendermagos, két vörös és egy nagy fehér orosz tarajos. Ezek voltak a legjobb tojói.

A tyúkok közömbösen néztek az eléjük szórt búzára, de a friss vízre tüstént rávetették magukat. Genának még volt széna az etetőkosarában. Talán a szomorúság vette el az ő étvágyát is, gondolta Szása, majd megkínálta néhány hibás almával. Ezt mindig örömmel elfogadta, az almák hangosan ropogtak masszív fogai alatt.

Búcsúzóul megsimogatta az állat nyakát, egy pillanatra el is merült a hálás, nagy barna szemekben, kezét mosott a kinti csap alatt, majd visszament a házba készülődni.

A buszmegálló negyven percnyi sétára volt a tanyától. Nem kis távolság, de Szása már hozzászokott. A leharcolt sárga Etalon hatalmas porfelhőt hagyott maga mögött, ahogy kikanyarodott az elágazásnál. Bent másnaposság és káposztás pirozsok szaga terjengett, mindkettő a buszsofőrből áradt.

– Százhatvankét grivnya – visszhangzott a válasz a szinte üres távolsági busz belterében, a köszönést és egyéb formalításokat viszonzatlanul hagyva.

Szása leszámolta a pénzt gondosan, sok apró tételből összerakva, majd leült. Néhány hete egy húszassal olcsóbb volt, állapította meg. Nem volt benne semmi indulat, meglepettség meg pláne nem. Rég leszokott az áron haborgásról, még a rendszeres gyógyszerbeszerző körútjai során, anyja első stroke-ja idején. Egy dolog aggasztotta igazán – hogy Genának ki ad enni majd.

A járási katonai bizottság egy háromemeletes betonmonstrum-épületben székel. A bejárat előtt férfiak hosszú sora kígyózott. Voltak idősek és voltak szinte még gyerekek, napbarnított kőművessegéd fazonúak és tejfehér panel-lakó-példányok, kora reggel sörözők és energiatalt kortyolgatók – miniatűr férfitársadalom egy szűk udvarra terelve.

Szása egy törött orrú, magas homlokú tiszthez került.

– Eddig miért nem jelentkezett a szolgálatra?

– Felmentettek. Anyámat ápoltam.

- És most hol az anyja?
- Márciusban meghalt.
- Akkor most már szabad ember! – nevetett kajánul.
- Az...

Szásza recésre rágott körmét próbálta simára kaparni, jobb lábáról balra helyezte az egyensúlyt, majd vissza.

– Ne táncoljon itt, mit akar még? Péntek reggel jelentkezzen a 4-es kabinetben, itt a lista, mit hozzon magával.

– De uram... Én nem mehetek. Genának ki ad enni majd?

– Milyen Gena? – förmedtek rá a tiszt rendet parancsoló homlokráncai.

– A lovam.

Kövér nyálcseppek fröccsentek ki vékony ajkai közül, tenyere az íróasztal lapját csapdosta, úgy nevetett.

– Hallja ezt, aranyom? Hallja, Ljubocska? – kiáltott ki az előtérben kávézgató titkárnőnek – A lovának! A lovának ki fog enni adni?

Arcára fagyott kínvigyorral távozott. Már végigfutott minden lehetőséget. Gena senkinek sem kellett, hacsak nem Fegya hentesnek. Öreg ló volt, munkára már alkalmatlan. Tízéves volt Szása, amikor hozzájuk került, még az apja hozatta, nem sokkal a halála előtt. Együtt nőttek fel, együtt dolgozták végig az utóbbi 25 évet a tanyán. Nem engedheti, hogy Fegya kolbászként árusítsa, ha ő elmegy.

Genának ki ad enni majd? – riadt fel a nyomasztó gondolattól Szása. Kinn már pirkadt. A sporttáska indulásra készen várta a kisszéken.

Átölelte a ló vastag nyakát, elmerült a nagy, barna szemekben, és adott egy érett, hibátlan almát búcsúajándékként. Majd eldördült egy lövés, és a nagy test tompán huppant a puha szalmára.

APÁMNAK LESZ

– Akciós volt! – mondja komolyan, de árulkodóan nevető szemmel a férjem, és az asztalra vágja a kétliteres petpalackos sört.

Értetlen fejjel nézek rá, minék vesz ilyen, gondolom, de nem mondok semmit, úgyis kiolvassa a kérdést az arcvonásaimból.

– Jó lesz az, szombaton úgyis átjönnek Öcsiék, el fog fogyni – mondja.

Bólintok, kezembe veszem, és elindulok vele a spájk felé. Apámat idézi a palack súlya. Neki hoztam mindig ilyen a kisboltból.

Kilenc voltam, a boltos Lidi néni sose látott ebben semmi kivetnivalót. Visszajárót nem adott, csak cukorkát, kimérősen lehetett kapni. Hol mentolosat, hol gyümölcsöset kértem. A zöldalmás volt a kedvencem.

Eltelt pár év, aztán Lidi néni meghalt. Az a borostyánhajú váltotta fel, akinek a nevére már nem emlékszem. Ő megkérdezte, hány éves vagyok, amikor leemeltem két palack olcsó sört a polcról. Mondtam, apámnak lesz. A szomszéd Jenci bácsi, akinek az egyik ujját bedarált valami gépezet munka közben, megütögette a vállamat és bólintott az eladó felé, igazolva ezzel az indokomat.

Néha egy palackkal többet vettem. Olyankor mentolos cukorkát kértem visszajáró helyett. A parkban a kopott padokon vagy az üres színpadon ittuk a sört, kiöblített kávék papírpoharából. Máskor átlátszó műanyagból, azt jobban szerettem, az szebb volt. Gyöngyözött, enyhén habzott, egyszerre volt keserű és felvizezett ízű, mint a kamaszkorom. A színe pedig borostyán, mint a Lidi néni utódjának haja. A Lidi nénié fekete volt. Lidi néni meghalt. Szívinfarktus, mondták, mások meg, hogy agyvérzés. Hogy mi volt a valós ok, az számomra sose derült ki, de az is lehet, hogy igazából senkit sem érdekelt. Csak legyen másik eladó a kisboltban, az a lényeg.

Aztán apám is meghalt. Ezzel a gondolattal a fejemben érek be a spájba. Hirtelen súlyosabbá válik a palack, kicsúszik a kezemből, hangosan csattan a kőpadlón és gurulni kezd. Sok helye nincs a gurulásra, a befőttes polcnak ütközik. Felemelem.

Fel szeretném bontani, belekortyolni, apám emlékének az ízét érezni újra. De felráztam, kifröccsenne, beterítené az egész kőpadlót. Nincs kedvem felmosni, takarítottam ma már eleget. Felteszem a polcra. Majd szombaton.

FÜZESI MAGDA

ÖREGJEIM

Egyszer paszulyfejtés közben egy otthoni történet jutott eszembe, de elfelejtettem, melyik rokonunkkal esett meg a dolog. Kértem öcsémet, segítsen gondolkozni. Te vagy, jóasszony, a legöregebb köztünk, amit te nem tudsz a családról, azt már nem tudja senki, válaszolta.

De miért is nem kezdtem hamarabb összeszeperni az emlékmorzákat? Talán azért, amiért apámmal sem beszélgettem soha. Mindig azt gondoltam, lesz még rá idő. Hát nem lett. Szóval én vagyok a legöregebb családtag. Érdekes, ezt eddig észre sem vettem. Az a szomorú, hogy már öcsém is ki-dőlt a sorból: egy hirtelen jött rövid betegség után tavaly ősszel eltemettük.

Az én nagyberegí fajtám ki sem mozdult a faluból, ha csak tehetette, otthon házasodott. Minek menjek más faluba szénáért, ha otthon is lelek szalmát, tartották. De azért kivétel is akadt: apai nagyanyám egyik keresztlánya Szolyvára ment férjhez; amikor a fiatalasszony hazahozta az urát, és az bemutatkozott: Panaszovics István vagyok, nagyanyám, nem tudván hová tenni a helyzetet, azt mondta: Hál'istennek, ha annak híjják.

Nagyapám korán árvaságra jutott, öccsével együtt gazdag rokonokhoz került béresnek, az istállóban aludt, más ócska gönceiben nőtt fel. Anyja fiatalon meghalt, talán tüdőbajban, apja beleugrott a szőlőhegyi kútba a Gébácon, mert hamisan esküdött a bíróságon és nem bírta cipelni a terhet. A családi legendárium szerint egy jóembere meg akarta szerezni egy gazdag öregasszony vagyonát. Avval kecsegtette, hogy ételben-italban nem lesz hiánya soha. Ámde nem tartott sokáig a jólét, éhezettette az öregasszonyt. Valamelyik távoli rokona aztán bíróságra adta az embert, aki nagyapámat vitte tanúnak, mondja azt, hogy ő Julis nénit kalácson tartja. Pedig dehogy... Dédapám megesküdött a Bibliára, aztán szégyenében a kútba ugrott. No így jutott árvaságra nagyapám.

Kemény iskola volt, de mindent megtanult gazdagéknál, amit tudni lehetett egy falusi embernek. Okos volt, ha nem oda születik, bármi lehetett volna belőle. Azt mondták a tanítói, olyan esze van, mint Kazinczy Ferencnek. Miért éppen őt emlegették, nem tudom. De azt igen, hogy rajta maradt a név rontott változata. Nagyberegen sok Füzesi család élt és él a mai napig, megkülönböztetésül mi vagyunk a Kazincki Füzesik. Mivel úgy tartják, a

ragadványnev férfiágon öröklődik, nagyapám és apám után már csak öcsém vitte tovább a nevet. De mivel neki is lánya született, itt meg is szakad a folyamat. Nem úgy van az, mondta Márton Géza bátyám, Füzesi Ida fia, apám leányági unokatestvére: a Füzesi családból minden férfi Kazincki. Csak már kevesen vagyunk, tette hozzá szomorúan. Aztán kicsit gondolkodott, végignézett rajtam, és kinyilatkoztatta: mivel a rokonság szerint nő létedre vitted valamire, te is lehetsz Kazincki...

Apai nagyanyám minden munkának ura volt, kenyeret sütött, szótt-font, varrt. Szégyen lett volna, ha egy falusi asszony bármilyen munkára idegent hív. Túl kicsi voltam, amikor meghalt, ezért nem is tudtam összehasonlítani őt a másik nagyanyámmal. Kicsi voltam, mégis annyi mindenre megtanított. Emlékszem öreges mozdulataira. Elcsoszogott a tűzhelyig, a kis asztalon összekészítette a főzni valót, megrakta a tüzet, együtt válogattuk a paszulyt. Nagyon jól ismerte a fűszereket. Elmondta, melyik mire való. Aztán megkóstoltatta velem az ételt. Megkérdezte, vajon mi hiányzik belőle? Sokat kacagtunk. Mire mindent megtanulhattam volna tőle, meghalt hatvankilenc évesen. Időnként magam is azt találgatom, vajon hány homokszem maradt a markomban?

BÍRÓ JÓZSEF
ÚJRAÍRVA
A SZÁZHUSZADIK OKÁN

József Attila-i – reminiscenciák nélkül / József Attila emlékére

... azt a rézfán – füttyülő vakbuzgón altruista angyalát a ... **poesis** ...
behízelgő szennyeseinek ... akkor sem adom alább ... ha
... A MAGYAR RAPSZÓDIA TÜNDÖKLÉSE ... AZ ÖRÖK – HAJNAL ...
SÍNPÁRJÁRA ÁLMODJA – ... ! ... (- nem – nem – és – nem ! -)
... – : mondta ... kalapomon ... a ... piros – fehér – zöld – bukéta : ...
nem – nem – és – nem !

... mondom magam is ...

a költő szava (!) _____ :

kárpótlás

– a költő szava (!) – : áhított – április –, – g u b e r á l á s
elégikus – ... – reaktivált – konténerekben

– a költő szava (!) – : **amdg**

– a költő szava (!) – : iruló – piruló – poroltókkal – felszerelt – hamiskartyások
mentsvára

– a költő szava (!) – : kóc – macska

– a költő szava (!) – : hetedhét – határra – híres saras sarkantyú

– a költő szava (!) – : hőmérő

– a költő szava (!) – : ÓZA NAGY VARÁZSLÓ

– a költő szava (!) – : ima –, – megmásíthatatlan

– a költő szava (!) – : csodálkozás az összeleji – hóesésben –, – rőfnyi – húsleves

– a költő szava (!) – : igazgyöngy

– a költő szava (!) – : fenyőtoboz – paszta

– a költő szava (!) – : magányos ráspoly

– a költő szava (!) – : ebre hámot vetni

– a költő szava (!) – : pávák körkörös sóvárgása

– a költő szava (!) – : alultáplált – quid nunc ?

– a költő szava (!) – : mustármagos – ketchup – öntettel – ízesített – fagyalttorta

– a költő szava (!) – : közérdekre hivatkozó hazaárurolóknak gyújt alá

- a költő szava (!) – : megvásárolhatatlan – szavazat
- a költő szava (!) – : fontoltan araszol
- minden – idők és korok kontraszelektáltjainak bölcsője felé
- a költő szava (!) – : ... – ... betoppan a kocsmákba
- úri szalonokba ... hogy sála szegélyét megérinthesse a hitetlenek
- a költő szava (!) – : szénaboglyához terel aggszüzeket
- a költő szava (!) – : mélyalvósos ébrenlét a leszüretelt érzelmek oltárán
- a költő szava (!) – : dühöngő bika és sárló kanca is lehet
- a költő szava (!) – : szemlátomást olvadozik ha lekváros lesz a teáskanna
- a költő szava (!) – : elrozsdáltl bányáslámpa
- a költő szava (!) – : ünnepi borozgatás
- heverve a kandalló mellé terített jegesmedve – prémén
- a költő szava (!) – : - katedrális -
- menedékhely a király – albatroszok égszínké zsebkendőinek
- a költő szava (!) – : porhó
- a költő szava (!) – : szó – szó – szó
- a költő szava (!) – : édes – sós – szentelt – szó ! –,
- sós – méz
- sós – méz
- sós – méz
- sós – méz
- sós – méz
- sós – méz
- sós – méz
- sós – méz
- sós – méz !**

SPES NOSTRA SALVE

fohász a Nyulak szigetén

*nézd ezt az árva nemzetet,
szerelmes Jézusom,
fölötte véres kard lebeg
gyűlölség, borzalom
nézd ezt a kislányt, akit én
nézek a Nyulak szigetén
a templomkarzaton*

*hallottad édes énekét
érzed hogy szíve fáj
neki a népe ez a nép
hazája ez a táj
fölötte véres kard lebeg
forrjanak már be a sebek
szűnjék meg a vizsály*

*mely tombolt itt és ordított
szüntesd meg a vihart
békéd varázslatos titok
pihenjen meg a kard
jöjjenek ékes angyalok
ó Isten áldd meg Margitot
és áldd meg a magyart*

LÁTOGATÁS KÁRPÁTALJÁN

*Mint rossz bádogtetőt,
kémlelem a horganyzott eget.
Hiába bámulom,
a föld porzik és kátyús.*

Nem esett eleget!

*S mint dülőúton
csontos akácfák,
rímelnék a szavak,
s e fák között rejtező
apró házak, falvak és tanyák
itt-ott beomlanak.
Így állnak össze
rendezetten:
a mező, az út, a tájék.
S ha mindezt
sorokba rendezem,
szépen és tagoltan,
mintha fába vésném,
hogy én is itt voltam,*

*s attól derűsebben
megy mégis a játék.*

CSAK A VILÁGTALAN ŐRÖK...

*Soha nem mozdulok el a fa alól,
ahol kinyitottam a szemem.
Rettegek minden ismeretlentől,
ezért csak menedék
fámhoz beszélek,
akár egy védtelen madár.
Hiszem, hogy meghallja szavaim,
ágait lehajtja hozzám,
és felelem a fészekhez,
amelyből kiestem.*

*Így most már szebb a világ,
és lassan termőre fordul a remény,
mely szerint lehetne jobb is az ember.
A földön zúg a szél, és a közelben
ordítózik egy totál részeg alak.
Senkit sem érdekel,
hogyan félek ezektől a zajoktól.*

*Az emberek nem hallják,
amit mondok, mert
sosem néznek rám,
csak kavarognak a szélben,
lökődik egymást,
arra sem figyelnek, hova lépnek.*

*Ezért hull rossz földbe a mag,
bár az Úr maga szórja szét.
Így sosem hoznak gyümölcsöt, termést,
és ezért meddő vetését
a szőlősgazda kiszántja,
és csak a világtalan örök
maradnak az idő peremén.*

KÉSZ BARNABÁS

HAGYOMÁNYOS KENDERFELDOLGOZÁS UGOCSÁBAN¹

A Felső-Tisza vidéke a történelmi Magyarország iparilag elmaradott régiójának számított. Ettől függetlenül a kenderfonás és szövés a szatmári, ungi, beregi, vagy az általunk kutatott ugozsai falvakban általánosan elterjedt háziipar volt. Ez a népi mesterség látta el a 20. század derekáig a vidéki lakosságot vászonnal – a ruházat és a lakástextíliák legfontosabb alapanyagával.² Külön tanulmányt érdemelne és már a népi díszítőművészethez tartozik a textilmunkák egyik ága, a Tiszahátra jellemző keresztzemes hímzés, valamint a híressé vált beregi szőttes és hímzés.³

A Tiszaszászfaluban 1943–44-ben kutató Katona Ferenc a település háziiparai közül a kenderfeldolgozást elsődlegesnek nevezte meg, s e megállapítás az egész megyére érvényes.⁴ A kárpátaljai magyarokat az 1960-as évek végén tanulmányozó moszkvai etnográfusok közül Grozdova is megjegyezte, hogy a szövés-fonás Szatmárhoz hasonlóan⁵ az általunk kutatott vidéken is elsődleges fontosságú volt.⁶ A kenderfeldolgozás női munkának számított,

¹ Jelen tanulmány Kész Barnabás doktori értekezése V.5.3. fejezetének és a dolgozat mellékletének alapján készült, átdolgozva (Kész 2018, Kész 2018a.)

² E háziipart érdemes összehasonlítani a Kós Károly által leírt mezőszegi, illetve a Csizsár Árpád által dokumentált szamosháti kendermunkával. (Kós 2000, 1: 271–286; Csizsár 2002: 72–97.)

³ Ez népi hímzés, nem pedig úrihímzés volt, melynek kialakulására hatással volt a környező szláv lakosság is. (Kelemen 1939: 466.) Az ukránoknak is azonnal felfigyelnek a beregi szőttes és az ukrán „visivanka” közötti hasonlóságra.

⁴ „Háziipart illetően csak a kender fonást-szővést említhetjük meg. Minden asszony tud fonni és majdnem minden házban van szövőszék is. Különösen ebben az évben, 1943-ban aránylag igen sok kendert vetett mindenki. Most azonban a szövéshez szükséges fonallal van baj, mert azt nem nagyon lehet kapni. Vásznot szőnek a kenderből, a durva kőcből pedig zsákvásznot, vagy kötelet. Nagyon szép, finom vásznot szoktak szőni, most azonban előkerülnek a durvábbak is, ingek készülnek belőlük, amit az emberek nem szívesen, kissé szégyellve viselnek.” (Katona F. 1943–1944: 12.)

⁵ Janó 1983: 168.

⁶ „...a kárpátaljai magyarok között napjainkig igen fejlett a szövés. Ezért a háztáji földeken néha helyet hagynak a kendernek, lennek. Régebben az egész ruházat háziszőttes anyagból készült, ma már csupán néhány faluban (...) viselnek az idősebb asszonyok háziszőttes lenvászon inget, de a munkához kötött kötény – férfi és női kötény egyaránt – ma is mindenütt házi szövésű. Napjainkban horizontális szövőszéken kenderfonalból főleg zsákszövetet, matractakarót, konyharuhákat szőnek. Gyakran készítenek nagyon szép művészi megmunkálású vászhatnakat, a díszítő céllal készületeket színes szőtt mintákkal. Nagyon sok van minden házban a különböző terítőkből és törülközőkből. (...) Jellemző, hogy a szőtt

amelyet az ugocsai települések lányai, asszonyai nagy hozzáértéssel műveltek. A kenderből szösz, abból fonalat, a fonalból vásznat készítettek, a vászonból pedig ruhaneműt, törülközőt, ágyneműt stb. varrtak. E munkafolyamat leírását a kendermunkákkal kapcsolatos helyi szokásokkal, dalokkal együtt Bocskor Áron, Dél-Ugocsa amatőr krónikása⁷ Akliról szóló kéziratában, valamint György Horváth László és Lajos Mihály falumonográfiájában is megtaláljuk.⁸ Mint a szerzőpáros írja, 1940-ig a térség háziiparának legfontosabb ága a kendertermesztés és kenderfeldolgozás volt.⁹

Az 1969-ben Salánkon gyűjtő Morvai Judit magyarországi néprajzkutató adatközlő szerint a kenderkévéket két, 4-6 méteres, vízszintes rúd közé szokták beszorítani, és úgy a víz alá meríteni. E két rúd neve az ungi falvakban *pomok*, a beregiekben *pamacs*, Ugocsában pedig *cserepecsik*, *cserepecsép* volt.¹⁰ A *cserepecsép* általi kenderáztatási módot a néprajztudomány a kutatott régió egyik etnográfiai jellegzetességének tartja. Akliban a *cserepecsép* közepébe karót ütöttek, hogy a Batár vize el ne vigye, és azt megjegyezték, hogy fel tudják ismerni.¹¹ Salánkon a kenderáztató a Borzsa hídja mellett volt, a kiáztatott kendert a Borzsa sebes vizével mosták tisztára. *Két hétig ázott, azut mentek látót venni belőle. Otthon a kerítésnél rakták szét száradni, a kévéket kibontva, hogy jobban száradjon.* (L. M., Salánk)

készítmények napjainkig nagy szerepet játszanak a falusi emberek életében. Így a terítőknék, különleges rendeltetésű törülközőknék több fajtája létezik. Temetéskor például az asztalt, amelyre a koporsót teszik, fekte szőtt mintás, vagy fekte himzésű különleges terítővel terítik le. Egy másik hasonló jellegű terítő arra szolgál, hogy beburkolják vele a kalácsot vagy tortát, amikor az asszony a hagyományoknak megfelelően ebédet visz egy falubeli újjaszonynak. Hasonlóképpen sokrétű a háziszóttos rendeltetése s különösen sokfélélt kell készíteni az olyan házban, ahol lakodalmára készülő menyasszony van. A magyarok között még mindig virágzó szokás szerint lakodalom alkalmával a menyasszony esetenként 50-re is rúgó törülközőt oszt szét...” (Grozdova 1971: 461–462; Гроздова 1972: 100.)

⁷ Bocskor 2008: 40.

⁸ György Horváth – Lajos 1998: 132–137.

⁹ Az akliegyi Dénes Adél így mesélte el a kendermunkát: „Az régen az kenderből volt, elvetették akkor kellett nyúni kézzel és akkor kiraktuk száradni a napra, akkor azt a bugát le kellett bugázni, összekötözni és akkor elvinni nyáron a tóra, ott meg egy hétig ázott. Akkor azt kiszedni kimosni azt is ki teregettük a palánkosra, és volt ilyen törő direkt és lett belőle szosz, és akkor a szosz meg kellett dörzsölni. Régen még lábbal is volt a tornácon ilyen, betonos tornác oszt így a lábbal gyúrták, aztán volt ilyen dörzsölő, amivel kellett így körbefelegorgatták és azon jó puhára kipuhította azt a szösz. Akkor azt a szösz volt ilyen vas eke azon kellett meg finomítani annak a szösznek volt színe második harmadik, az elsőből volt a finom vászon a másodikból a szűk az alja volt a csepű az volt a legvastagabb a legdurvább. Abból varrtak lepedőket ágyneműket minden ilyen abból készítették az alsóneműt is a régi időbe inget meg ilyesmit.”

¹⁰ Magyar Néprajzi Atlasz I–IV. Morvai Judit gyűjtése 1969-ben. MTA Néprajzi Intézet Adattára, Budapest, I.

¹¹ Bocskor 2008: 40.

A kendert tehát odahaza ismét megszáritották, majd megtisztították a fás résztől, azaz megtilolták. A kender törését *tiló* típusú kendentörővel (*kendentörő, törő*) végezték, a kutató szerint lábbal mozgatott, *kölyű* típusú kendentörőt nem használtak. A kendentörő 2 méter hosszú eszköz volt, gyakran két nyéllel, így ketten dolgozhattak ugyanazon a törőn.¹²

A kendentörőhöz hasonló eszköz volt a *tiló*, csak annak kettős *nyelve* (vágóéle) volt, mely finomabb törést, puhítást tett lehetővé. Bocskor Áron szerint a *tiloló* (*tiló*) másfél méter hosszú, 15–20 cm széles keményfa, melynek közepét vályú formájúra kivésték, ebben mozgott a törőfa.¹³ Móricz Kálmán szintén megjegyzi, hogy a kender először a nagyobb, Nagydobronyban *vágónak* nevezett törőn törték meg, majd a hasonló, de kisebb *tilón* tilolták ki.¹⁴

Az egyszer már megtört kender lábbal megtiporták, sarokkal dörzsölték (*dörzsölés*),¹⁵ valamint e célra készített nagy, körbeforgatható, bálványos *dörzsölőben* puhították (sőt újabban mindjárt abba tették bele törés után).¹⁶ Bocskor Áron aprólékosan leírja a bálványos *dörzsölő* felépítését és működését.¹⁷

„A fás kenderszálak megtörésekor keletkező mellékterméket pozdorjának nevezték. Ezután a kendert befonták és összekötözték, majd ismét megtörték és gerebenen átfésülték; így az utolsó csöppút is sikerült eltávolítani belőle.”¹⁸ A vascetset mosószekre kötöttük. Elibe leültünk, hátulról meg egy tarisznyába követ kötöttünk rá, hogy fel ne boruljon. (L. M., Salánk)

Hasonlóképpen történt a kender termesztése és feldolgozása más falvakban is.¹⁹ Morvay Judit szerint a megtört, megpuhított kenderrostok tisztítására, de főleg minőségi csoportokra bontására *vascetset* használtak, de a *gereben*, *ecselő* szót is ismerték.²⁰ A vascetset szögrózsája szögletes volt. Ezt a fésülési

¹² Magyar Néprajzi Atlasz I–IV. Morvay Judit gyűjtése 1969-ben. MTA Néprajzi Intézet Adattára, Budapest, I; lásd még: Viski 1941: 301.

¹³ Bocskor 2008: 40.

¹⁴ Móricz K. 1995: 80.

¹⁵ Az adatközlők szerint a kender a lányok közös munkával dörzsölték a tornácon, miközben a fiúk énekszóval szórakoztatták őket.

¹⁶ Magyar Néprajzi Atlasz I–IV. Morvay Judit gyűjtése 1969-ben. MTA Néprajzi Intézet Adattára, Budapest, I.

¹⁷ Bocskor 2008: 41.

¹⁸ György Horváth – Lajos 1998: 133.

¹⁹ „A virágos kendert, vagy amint itt mondják, fehér kender előbb kinyitvik, kiáztatják, megszárad, megtörik, tilóval megdörzsölik, hogy a pozdorja kihulljon belőle, vas ecseten megfésülik. A kócból kőtelet vagy zsákot csinálnak, a kendert pedig megfonják és saját maguk meg is szövik.” (Katona F. 1943–1944: 26.)

²⁰ Lásd még: Gunda 1984: 107.

folyamatot *szöszcsinálásnak* nevezték.²¹ Bocskor Áron leírja, hogy a *gerebenyt* a rézműves cigányok készítették. A mosószékre felkötve, csapdosással fésülték ki rajta a szösz, amelyet három osztályra osztottak: *fej* (első osztály), másodosztályú szösz és *csepű* (harmadosztályú, apró szösz).²²

A kender további feldolgozása a gazdasszonyok dolga volt. Október vége felé, az őszi munkák befejezése után az asszonyok és lányok fonóházakban gyülekeztek, ahol elvégezték a kenderfeldolgozás leghosszadalmasabb műveletét, a fonást.

A kollektív emlékezet szerint a fonóház általában valamelyik módosabb gazda házának nagyszobája volt, ahová a fonni való szösz mellett a lányok és asszonyok egy-egy darab fát is vittek, hogy legyen mivel fűteni. A tűzifa mellett petróleumot is vittek a lámpába. Kétféle fonóház volt, az egyikben asszonyok, a másikban lányok fontak. Szombat és vasárnap kivételével minden nap eljártak a fonóba.

*Mi jányok, rótában jártunk a fonóba, nyolcan, tizen, tizenketten. Danoltunk, fontunk, de más munkákat is rótában*²³ *csináltunk* (J. R., Salánk). Az első estén rendszerint a fonóház gazdasszonyának a kenderét fonták meg.²⁴

A fonóházakban vidám élet zajlott, a fiúk és lányok hagyományos játékaikra, dalaira, tréfáira Morvay Judit gyűjtésében, illetve az adatközlők elbeszéléseiben is találunk utalásokat: „*Ha nem akartak a lányok dalolni, a fiúk összetörték a guzsalyukat.*” „*Volt, aki újévkor összetörte a guzsalyát, hogy ne vigye át más esztendőre.*”²⁵ *A fiúk meg leseltek. Eltörték a guzsaly-pálcát, ha a jány nem ment csókkal kiváltani* (J. R., Salánk). A fonóban egyes férfiak még citerával, *fésűmuzsikával* és egyéb hangszerrel is kísérték a vidám dalolást.²⁶

1943-ban Katona Ferenc még szemtanúja lehetett a hagyományos tiszaszászfalui fonónak: „*A fonó még mindig megvan és nagyon sok néprajzi jelentőségű szokást tartanak még mindig. A leányok a tél beálltától, de már ősz vége felé elkezdik a fonást és ez tart egész tavaszig. Persze a legények is*

²¹ Magyar Néprajzi Atlasz I–IV. Morvay Judit gyűjtése 1969-ben. MTA Néprajzi Intézet Adattára, Budapest, I.

²² Bocskor 2008: 41.

²³ Az adatközlő szerint Salánkon *róta* volt a közös munka neve, a *kalálka* (*kaláka*) kifejezést csak az idősök használták elvéve.

²⁴ Lásd: György Horváth – Lajos 1998: 133–134.

²⁵ Morvay 1969: I; A salánki fonóról Barta Róza helyi amatőr verselő asszony egyik művében is olvashatunk (Zán Gál: 2012: 124.)

²⁶ Salánkon fennmaradt egy-két parasztcitera, amelyekhez hasonlókat a legutóbbi évekig készítettek a közeli Nagypaládon. A fonóbálok, táncos fonók leírását lásd még: Janó 1983: 184–185.

ott vannak és elszórakoznak. Egy játéknak nevezhető szokás. Az egyik legény az ajtón beszél: „Kutba estem, ki huz ki?” A bentlévők egyik jelenlévő leány nevét mondják, pl. Mariska. Mariska erre kimegy és egy vagy ki tudja hány csókkal kiváltja a kutbaesettet.”²⁷ Hasonlóképpen írja le Öregakli fonóházi szokásait Bocskor Áron is.²⁸

A fonás hagyományos eszköze az 1 talpú kézi guzsaly vagy talpas-guzsaly volt, bár a 19–20. század fordulóján használták a székesguzsalyt is. Erre a nagypaládi iskolamúzeumban találtam példákat, ami a szatmári településekkel való analógiát bizonyítja. A guzsalytalpon ülő fonó nő bal kézzel húzta a guzsaly pálcájára felkötött szöszből a szálát, s hogy sodorható legyen, állandóan nyálazta. A jobb kezében tartott orsóval pedig nyújtotta és tekerte a fonalat.

„A jova szösz kerek guzsalyon igyekeztek megfonni, hogy finomabb, vékonyabb szálát nyerjenek. Ebből készült a varrógéphez való cérna csakúgy, mint a férfiak és nők inge, gatyája, ruhája vagy a varrott kendő. Az apró szösz talpas guzsalyon fonták meg, s lepedő, zsák lett belőle.”²⁹

Fonásra olyan kéziorsót használtak, amelynek a végére karikás nehezéket húztak. A kéziorsó hossza 28–32 cm, a karika átmérője kb. 3–5 cm volt. 1920 körül kezdtek elterjedni a településen a kereksguzsalyok (tekerő rokkák), amelyeken szaporább volt a fonás, mint talpas guzsallyal.³⁰

A megfont fonalat *matulára* (motollára) tekerték fel, melynek átlagos hossza 1,2–1,5 m volt.³¹ Közben a motollára tekert fonalat számolták: „Három szál egy ige, három ige egy pászma, mert a borda így volt készítve.” (N. E., Salánk)³²

„Mikor a kész fonalat felmotóllálták a motollára, darab lett belőle. Cérnával összekötötték, levették a motólláról, és feltették a rúdra a tűzhely fölé, ott várta meg, míg megszapulták.”³³

A fonás utolsó művelete a szapulás volt. A fonalat meszes vízbe áztatták, hogy szép sárga legyen, másnap szapulták (L. M., Salánk). A megfont és felmotóllált fonalat *dézsában* (lúgozókádban) meleg hamulúggal leöntve, öntözve, ritkábban

²⁷ Katona F. 1943–1944: 37.

²⁸ Bocskor 2008: 41–42.

²⁹ Móricz K. 1995: 81.

³⁰ Magyar Néprajzi Atlasz I–IV. Morvay Judit gyűjtése 1969-ben. MTA Néprajzi Intézet Adattára, Budapest, I.

³¹ Magyar Néprajzi Atlasz I–IV. Morvay Judit gyűjtése 1969-ben. MTA Néprajzi Intézet Adattára, Budapest, I.

³² Pázmának nevezték a fonal kötegét, melyben általában 60 szál volt.

³³ Móricz K. 1995: 81.

a megnedvesített fonaldarabokat fahamuba megforgatva és meleg kemencébe *pállatva* tisztították és puhították. (Az utóbbi módszert kevesen alkalmazták, mert „többen megjárták: megígették a fonalat, amely emiatt könnyen szakadt.”)³⁴

„Egy nagy kád, amibe rakták a fonalat, a kád alatt három lábu szék meg egy dézsá, amelyben lefolyt a lug. A fonal tetejére lepedőt tettek, abba hamut. Aztán az üstbe melegítették a vizet, s ráöntötték a hamura, az átengedte a fonatra, a fonalról lefolyt a dézsába, a dézsából visszamerték az üstbe, ott megint fel melegítették, ráöntötték a hamura és ilyen körforgással ment. Így kifejlődött a lug, mely a fonalat szép sárgára kiáztatta...” (N. E., Salánk)

A következő munkafázis a tekerés volt. „Kellott hozzá egy kb. 80-100 cm magas bak, melyen vízszintesen forgott két, egymásra merőlegesen rögzített, 150-180 cm hosszú lécs, a levelke, ezek végébe lyukat fűrtak, s azokba négy menyecskét (kb. 20 cm magas, díszesen faragott botot) állítottak. A fonalat, miközben egy 30-40 centiméteres rúdra (tekerőre) tekerték gombajogba, a menyecskék tartották.”³⁵

A gombolyítóformák közül Salánkon is a *bakot* használták, melyen két keresztléc (levelke vagy levélke) forgott körbe. A levelke végeibe faragott kákót vagy cifrafát, vagy annak híján magát az orsót tették bele. A mosás után *motringokba* rendezett fonalat gombolyították fel vele.³⁶

„Szövés előtt a fonalat még fel kellett vetni a vetőre. A vető két, egymásra merőlegesen elhelyezett, közös függőleges tengelyen vízszintesen forgó keretből állt. A keretek magassága 2-2,5 méter volt, szélessége 1,5-2 méter. Alulra és felülre csinnyát kötöttek, ahhoz rögzítették a fonál végét, és a vetőt forgatva tekerték fel olyan hosszúra és annyi szálát, amennyit egyszerre fel akartak csinálni a szátyivárára. Két tekerület volt egy rend, és úgy számolták, hogy 60 szál tett ki egy pászmát.”³⁷

A vetés pontosan így történt Salánkon is, csak a szövőszéket nem *szátyivának* nevezték, mint Nagydobronyban, hanem *esztovátának*.³⁸ Ez olyan hosszú volt, hogy alig fért be a házba. Napjainkban több helyen levágott talpú, megrovidított *esztovátákon* szövik a salánki asszonyok a *pokrócnak* nevezett rongyszőnyeget.

³⁴ Magyar Néprajzi Atlasz I-IV. Morvay Judit gyűjtése 1969-ben. MTA Néprajzi Intézet Adattára, Budapest, I.

³⁵ Móricz K. 1995: 83.

³⁶ Magyar Néprajzi Atlasz I-IV. Morvay Judit gyűjtése 1969-ben. MTA Néprajzi Intézet Adattára, Budapest, I; Viski 1941: 310.

³⁷ Móricz K. 1995: 83.

³⁸ Az Ugocsában is használt, ún. keleti típusú *esztovátá* rajzát lásd: Viski 1941: 312.

A szövés a tél második felének fontos munkafolyamata volt, amelynek részletes leírását Móricz Kálmánnál is megtaláljuk.³⁹ Ezzel összecseng Bocskor Áron leírása, valamint a helyi szövőasszonyoktól kapott információk.⁴⁰ Bocskor Áron szerint a csehszlovák időszakban már lehetett vásárolni a híres rózsahegy pamutot, ezért az asszonyok azt *eresztették fel* a házi fonal helyett, s a maguk fonalát csak *beleverték*.

Szövés után a vásznat többszöri mosással ki kellett fehéríteni a tavaszi friss gyepen. *A vásznat dézsában áztatták, a gyepen kiterítették, mindig egyik oldalával felfele. Volt kendervászon, meg volt pamutos vászon is. Abba a felmenő kenderfonal, a beleverő meg pamut volt* (L. M., Salánk). A csepűt is felhasználták, pokrócokat szőttek belőle, akárcsak a csíkokra vágott rongyokból. Kenderből szőtték régen a zsákokat is a tulajdonosra utaló csíkkal az oldalukon. Az 1920-as években terjedtek el a barna *csónárzsákok*, a század derekától pedig a *nájlón* zsákok. (C. M., Nevetlenfalu)

Összefoglalásképpen elmondhatjuk, hogy a korábban a vidék legelterjedtebb háziiparának számító szövés és a fonás mestersége a kárpátaljai magyar falvakban egészen a közelmúltig fennmaradt. Igaz, hogy fonással már egy településen sem foglalkoznak, de az üzletben vásárolt cérnából, használt ruhaneműből hasított rongyból még több helyen szövik az asszonyok saját részre és eladásra a kárpátaljai specialitásnak is mondható, csíkos vagy kockás mintájú *pokrócot* (rongyszőnyeget). E háziiparból emelkedett a népi díszítőművészet szintjére és vált hungarikummá a beregi szöttes és keresztaszemes hímzés, amelyet elsősorban a vidékre látogató turisták számára készítenek. A Nagyberegi Középiskolában állami tanterv szerint, technika órákon oktatják a beregi szöttes készítését.

³⁹ Móricz K. 1995: 83.

⁴⁰ „Az esztovata szerkezete ... két ... talpfa, mely több helyen ... egymásba van erősítve. A hátsó részébe egy gömbölyű vastagabb fa van, melynek egyik végén kivésott fogaskerek található, melylyel szabályozták a fonal eresztését. ... az egyik végét ... hozzákötötték, aztán rácsavarták, és még vékony mogyorófa vesszőt is raktak közé, hogy a fonal össze ne gabalyodjon. Mikor az egész fel lett csavarva, a másik végét szálanként befogták a nyüistbe. A nyüist két részből állott ... az egyik szálat egyik nyüistbe, a másikat a másikba fogták be. Ezt azért tették, mert az egyik nyüist felfelé, a másik lefelé mozgott, majd aztán váltották egymást, amit a lábitó segítségével végeztek. Felülrajta két kerék az esztovata karján keresztül levő pálcán függött, ezt nevezték sikkatyunak. Ezek előtt volt a borda, nádszálakból lett elkészítve... De előbb a fonalat kis csövekre kellett csavarni, amit bodzafából készítettek... Ezt csülövel csavarták, melyet kézzel hajtottak... A fonalat a bordába is beszédtek, melyeket a hasajóra kötötték, melynek az egyik végén fogaskerek, melylyel ki spanolták a szálat. Ekkor kezdték a szövést, a lábitóval kétfelé nyitották a szálat, aztán a kis csövel, melyet a vetélőbe tettek, átdobták a nyíláson, a bordával össze ütötték, aztán vissza lábitottak, vissza dobták a vetélőt, ez így ment egyik oldalról a másikra meg vissza.” (Bocskor 2008: 47.)

Több vidéki házban még megtalálhatóak a szövés-fonás tárgyi eszközei is: az évközben szétszedett állapotban tárolt *vető*, *esztováta*, *guzsaly* stb. A kenyérsütés eszközei mellett ezek képezik a legtöbb kárpátaljai iskolamúzeum, tájház tárgykészletének java részét. A máig szép számban fennmaradt népi textíliák (terítők, kendők, *vőfélykendők*, abroszok, viseleti darabok stb.) mellett az itt lakó emberek ízlését tükrözik a szövés és a fonás jegyajándékként is szolgáló, ezért faragással és festéssel díszített eszközei is. Külön kiemelném a népművészeti értéket jelentő, faragással és festéssel díszített talpas guzsalyokat, mángorlókat, mosósulykokat és az esztergált rokkákat, amelyek díszítő motívumainak bemutatása külön tanulmányt érdemel.

Kendertörés kétvégű törőn (magántulajdonban lévő fotó)

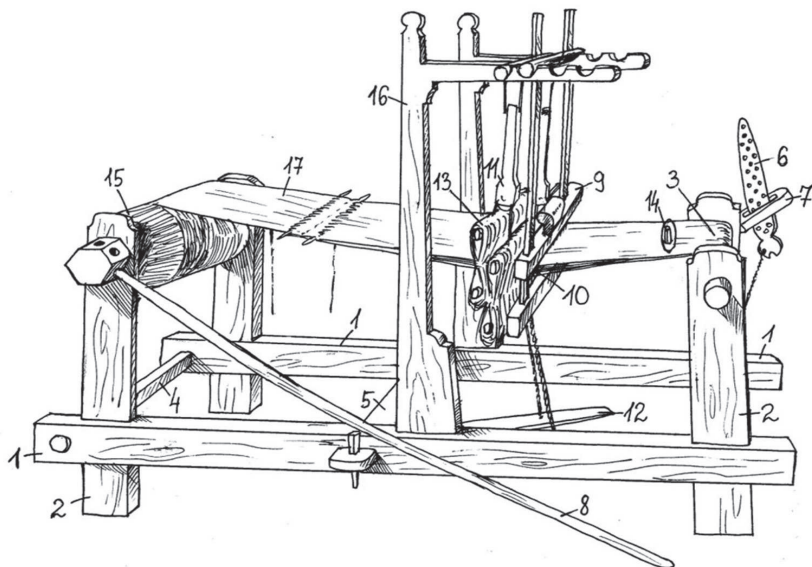
Fonóban (magántulajdonban lévő fotó)

Fonal tekerése (magántulajdonban lévő fotó)

Szövés (magántulajdonban lévő fotó)

Esztováta részei: 1. talpa, 2. lába, 3. hasajó, 4. átalfa, 5. lábitó átalfája, 6. lyukasfa, 7. eresztőfa, 8. eresztőrúd, 9. bordahaj, 10. borda, 11. sikkattyú (fűrgettyű, csiga), 12. lábitó, 13. nyüst, 14. vetélő, hajó, 15. lánchenger (komposztó, zuboly), 16. karfa, 17. felvető fonál, 18. csépke vesszők (Rajz: Kész B.)

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Polónyi Katalin Szőtesmúzeumának salánki textíliája: Abrosz (sorszám: AB-008), feles vászon, szabadrajzú himzett virágminta, 118x141 cm, készült: Salánk, 1930-as évek, tulajdonos: Kész Jusztina, gyűjtötte: Kész Margit

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Polónyi Katalin Szőtesmúzeumának salánki textíliája: Vőfélykendő (sorszám: T-013), vászon, sérült rojttal, szabadrajzú himzett minta (bőségszaruból kihajló szegfűk, búzavirágok stb.), 61x100 cm, készült: Salánk, 1958, tulajdonos: Szimku Mária (sz.1943), gyűjtötte: Pataki Renáta

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Polónyi Katalin Szőttesmúzeumának salánki textíliája: Vőfélykendő (sorszám: T-014), pamut, szedett minta, 54x87 (98) cm, készült: Salánk, 1943, tulajdonos: Szimku Mária (sz.1943), gyűjtötte: Pataki Renáta

IRODALOM:

ГРОЗДОВА И. Н.

1972 Этническая специфика венгров Закарпатья. – В кн.: Карпатский сборник. Издательство „Наука”, Москва, 95–107.

BOCSKOR Áron

2008 Öregakli krónikája, I–III. Kézirat

CSISZÁR Árpád

2002 *Néprajzi emlékek Beregből és Szatmárból.* Ujváry Zoltán (szerk.) Ethnica Kiadás, Debrecen

GROZDOVA, I. N.

- 1971 Etnokulturális folyamatok napjainkban a kárpátaljai magyar lakosság körében. In.: Ortutay Gyula (szerk.): *Népi kultúra – népi társadalom*. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve V–VI. Akadémiai Kiadó, Budapest, 457–466.

GUNDA Béla

- 1984 A szatmári hagyományos népi műveltség etnográfiai helyzete. In: Ujváry Zoltán (szerk.): *Tanulmányok Szatmár néprajzához*. Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke, Debrecen, 35–137.

GYÖRGY HORVÁTH László – LAJOS Mihály

A Hömlöc lábánál. Salánk, Feketepatak és Verböc történetéből.
Falumonográfia. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest

JANÓ Ákos

- 1983 A fonó Szatmárban, I. *A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve XVIII–XX. 1975–1977.* Nyíregyháza

KATONA Ferenc

- 1943 *Vegyes néprajzi és szociográfiai adatok. Az ugocsai kutatótábor nagyszülői bevezető előadásainak jegyzete.* Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma. EA 4590.

KELEMEN Gyula

- 1939 A tiszamenti háziipar. In: Fábián Sándor (szerk.): *Szatmár, Ugocsa, Bereg k. e. e. vármegyék monográfiája*. Kiadja: A magyar városok monográfiája kiadóhivatala, Budapest, 462–467.

KÉSZ Barnabás

- 2018 „A paraszti életmód tükröződése az ugocsai magyarság tárgyi kultúrájában”. Doktori disszertáció (<https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/09f873b4-2d3f-4748-80fd-669758bd276c/content>)
- 2018a „A paraszti életmód tükröződése az ugocsai magyarság tárgyi kultúrájában”. A doktori disszertáció melléklete (<https://dea.lib.unideb.hu/bitstreams/5ab4477c-6f3d-46e0-8ae1-d6ebf09fd960/download>)

KÓS Károly dr.

- 2000 *A mezőség néprajza*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely

MAGYAR Néprajzi Atlasz I–IV.

1969 Morvay Judit gyűjtése. MTA Néprajzi Intézet Adattára, Budapest

MÓRICZ Kálmán

1995 *Nagydobrony*. Mandátum Kiadó–Hatodik Síp Alapítvány, Beregszász–Budapest

VISKI Károly

1941 Díszítőművészet. In: *A magyarság tárgyi néprajza. A magyarság néprajzának* második kötete. Második kiadás. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 274–395.

ZÁN GÁL Adél

2012 Barta Róza, Salánki népi verselő. In: *Néprajzi látóhatár*, XXI. évf. 1. szám, 107–126.

KOVÁCS SÁNDOR

HÁNYATOTT SORSÚ MAGYAR EMLÉKEK KÖRÖSMEZŐN

A Fekete-Tisza völgyének legnagyobb települése, a huculság egyik központja Körösmező (Ясіння). A Fekete-Tisza nagy kanyarulatánál alakult ki. Ott, ahol a folyó keleti folyásirányát délire változtatja, és felveszi a Mezőháti (*Lazescsina*)-patakot. A 630 m-rel a tengerszint felett, egy impozáns medencében fekvő, városi jellegű település hét községet egyesítő kistérségi központ. Lakossága 8006 fő, ebből 809 fő magyar nemzetiségű.

A bocskói uradalom által a 16. században létrehozott települést a Drágffyak birtokolták, majd a család kihalása után, 1572-ben Büdi Mihály kapta meg a királytól. 1580-ban pedig Rudolf király Károlyi Lászlónak zálogosította el. Ebben az időben lakossága nagyszámú ruténsággal gyarapodott, ami teljesen megváltoztatta etnikai összetételét. 1672-ben a Nagybecskői Kincstári Erdőuradalom egyik meghatározó települése. A Rákóczi-szabadságharc idején a körösmezeieknek Iván Pintye vezetése alatt külön csapatuk volt. Sok betyárt is adott a vidék, az egyik leghíresebbet – Oleksza Dovbust – ma is emlegetik. Egyébként ő, a magyar népmondák szerint, az alföldön Dobos Sándorként vált ismertté, majd később a hegyek közé menekült.

Mária Terézia korában megkezdődött az erdő kincsének szakszerű kitermelése. A kincstár nagyszámú, az erdészeti munka valamennyi fázisához (*fakivágás, feldolgozás, tutajozás valamint faúsztatógátak, vízfogók, klausurák építése*) értő német szakembert telepített ide. Az iparszerű fakitermelést és fafeldolgozást az itt élők a német telepesektől sajátították el. Óriási lendületet adott a vidék fejlődésének a vasútépítés. A 19. század második felében a Magyar Északkeleti Vasút megkezdte a máramarosi vonal építését. A máramarosi vasút 1890-től a MÁV tulajdonába került át. 1892-ben a vasútépítés újabb lendületet vett. A Máramaros északkeleti részét átszelő fővonal 1894-ben Körösmezőt is bekapcsolta a vasúti vérkeringésbe. 1895-ben pedig a vasútvonal a ma Mezőháthoz tartozó Havasalja (*Zimir*) térségében elérte az országhatárt.

Az első világháború idején a betörő orosz csapatok hadszínterré változtatták a települést. Alig csitult a csatazaj, amikor 1918 végén a galíciai ukránok, kilépve a Monarchia kötelékéből, egy önálló ukrán állam létrehozását

kezdeményezték. Ehhez szerettek volna csatlakozni Kőrösmező ukránbarát körei is, akik ennek szellemében november 8-án kikiáltották a Kőrösmezői Hucul Köztársaságot. Ez azonban az akkori politikai viharok közepette életképtelen volt, mindössze 1919. március 21-ig létezett.

A trianoni békeszerződés értelmében Kőrösmező is cseh uralom alá került. Neve Jasiňa lett. 1939 márciusában Kőrösmező is visszatért az anyaországhoz. A második világháború után pedig a Szovjetunió kötelékébe került. Nevét a cseh időből kölcsönvett Jaszinyára változtatták, melyet Ukrajna függetlenné válása után is megtartott.

A MILLENNIUMI EMLÉKMŰ

Kőrösmező 1896 tavaszán a millenniumi készülődés lázában égett. A *Máramarosi emlékkönyv* (főszerkesztő Várady Gábor, Máramaros-szigeten, Berger Miksa kiadása. 1902.) még az előkészületekről is részletesen beszámol. Nem lehet megállni, hogy ne idézzünk ebből a korhű, az akkori hangulatot autentikusan bemutató ismertetőből. Az 1896. április 2-án tartott képviselőtestületi gyűlés „kimondta, hogy Kőrösmező közönsége a millenáris évet méltóan fogja megünnepelni, és elhatározta:

A községháza, előtte a millenniumi emlékoszlop egy képeslapon

a) A Kristoff és Berger telkei alatt levő tér, melynek kibérlése iránt előzőleg a m. kir. erdőigazgatóságnál kérvényezett az előljáróság, disztérré alakíttassék.

b) A lazescsinai hidtól a Hávrulecsi patakig a főúton két oldalt milleniumi fák ültetendők.

c) A községházat renováltatja és előtte egy kőoszlopot emeltet ezen felirattal: – Hazánk ezeréves fennállásának emlékére 896–1896.

d) A községháza előtti tér és vásártér rendezése és a vízfolyások szabályozása. [...] A közgyűlés 1000 koronát szavazott meg az emlékoszlopra.”

Az 1896. augusztus 20-án megtartott ünnepséget pedig így foglalta össze:

„Tizenegy órakor vette kezdetét a község diszközgyűlése, a községháza előtt levő téren, hol diszes lombsátor állott a szereplő és képviselő egyének befogadására. A rutén lakosság színes öltözetében festői látványt nyújtott.

Pogány Zsigmond járási főszolgabíró a következő beszéddel nyitotta meg a képviselőtestületi diszgyűlést: Tisztelt diszközgyűlés!

Ezer éves fennállását ünnepli szeretett magyar hazánk e végső községének vegyes ajku népe, azért egy szívvvel lélekkel gyűltünk e mai napon egybe leróni adónkat a hazaszeretet oltáránál.

Ha vissza emlékezünk mennyi öröm és bánat, dicsőség és gyász, jólét és szenvedés, harci diadal és csatavesztés, összetartás és pártvesztély váltakoznak ezer éves multunkban, úgy nincs magyar, ki büszke fővel ne hirdetné Európa államai között elfoglalt posztiónk nagyságát.

Ezen eredményt pedig elértük az önzetlen hazaszeretet által, mely tulajdonság fejleszti és teheti nagygyvá a nemzeteket.

Szeretett hazánk ezen vegyes ajku népe, kik a multban a történelmi feljegyzések szerint is mindenkor tanujelét adták hazafüli érzelmeiknek, úgy most is részt követelnek magoknak a haza iránti törhetetlen ragaszkodás kifejezésénél és így Körösmező községe önerejéből rendezi e mai ünnepséget. [...]

A közgyűlés véget érvén, a közönség, a képviselőtestülettel élén az emlékoszlophoz ment. A nagyteret ekkorra már előzőnlötte az érdeklödök nagy száma. Itt Dimand Lajos róm. kath. lelkész a következő alkalmi beszédet mondotta:

Mélyen tisztelt Polgártársak!

A vándorutas, ki célul tűzte ki, hogy bejárja a világot, hogy tengernyi viszonytások után elérje a messze távol ködében vélt határkövet: gyakran meg-megáll utközben, hogy csak rövid időre is pihenőt tartson. Jóleső meglegedéssel tekint ilyenkor vissza oda, honnan kiindult s midőn végre eljutott a határköhöz, lerázza magáról a hosszú ut fáradalmának porát; megtörli verejtékes, izzó homlokát; leemeli fővegét és eltelik hálával a mindenható Isten iránt.

A millenniumi emlékoszlop (Várady Gábor: Máramarosi emlékkönyv, 1902.)

Élted ezredik évének határkövénél, én is visszatekintek hazám s hálát adok Istenemnek, hogy annyi millió között egyedül a magyart tüntetted ki azzal, hogy a mit oly régen vérről szerzett, azt ma – ezer esztendőnek lassú leforgása után is – nemes önérzettel mutathatja be a világnak, hogy ez még ma is az övé. [...]

E nagy tetszéssel fogadott beszéd után Szabó Sándor vármegyei főjegyző a törvényhatóság részéről mondott köszönetét Kőrösmező község lakosságának áldozatkészségéért s midőn az emlékoszlopot a község kegyeletos gondozására bizza, óhajítja, hogy a mint e márványoszlop anyaga apró részecskékből szilárd testté tömörült; akként egyesüljön e község lakossága is hazafias érzésben, a közügyek iránt való buzgóságban s pártoskodás ne válassza szét soha. A haza és király iránt való ragaszkodásra és hűségre emlékeztessen mindig ez oszlop s ez érzés szent örökségül szálljon át késő utódokra is.

Puza Antal gk. lelkész ruthén nyelven méltatta a millenium jelentőségét, ismertette hazánk történetét s kijelentette, hogy az orosz ajku lakoságnak csak a nyelve más, de szíve, érzése magyar. Ezután Pichovszky Miklós községi bíró vette át a szürkés márványból készített, két és fél méter magas emlékoszlopot a község gondozásába. A közönség együtt énekelte a szöveget.

A település központját alkotó főtér szerves része a Tatár-hágó, illetve a Feketetisza falu felé vezető útelágazásnál lévő Lazescsina-híd. A helyet az idős kőrösmezeiek trityetkaként emlegetik. Úgy tartják, hogy a 19–20. század fordulóján, amikor a ma is álló híd felépült, az új hídon az átkelésért 30 krajcárt kellett fizetni. A ruszinok a fizetőhelyet a tridcáty (30) szóból nevezték el trityetkának. Valószínűbb azonban, hogy valaha itt volt a ki- és beviteli kincstári vámok beszedésére létrehozott harmincadállomás (*a hivatal neve az áru harmincad részét képező illetékből ered, annak ellenére, hogy a tarifa többször változott, a harmincad név megmaradt*). A híd északi részén ma egy kis park van, mögötte egy régi épület, az egykori községháza (*ma iskola*).

Itt, az épület előtt állították fel a 2,5 méteres millenniumi emlékoszlopot. Az emlékmű alsó, négyszög alapú tömbjének homlokzati oldalán a

***Hazánk
ezeréves
fennállásának
emlékére***

felirat volt olvasható. A tömb felső részét timpanonos kiképzés díszítette, amelybe a

896 – 1896

sokatmondó két dátumot vészték. Az emlékmű felső részét egy nyolcszög alapú oszlop képezte. A főtér környékén és a főutca két oldalán pedig kőrös- és fenyő- emlékfákat ültettek. Néhány emlékfa még ma is megtalálható.

A trityetka 2011-ben (A szerző felvétele)

*A millenniumi emlékoszlop kövei a plébánia udvarában 2001-ben
(A szerző felvétele)*

A szovjet érában az emlékmű szúrta a kommunisták szemét, előbb az oszlopon lévő feliratot barbár módon összevagdálva csúfították el, majd az egész oszlopot ledöntötték. A féltő kezek által összegyűjtött darabjai a plébánia udvarán árválkodva reménykednek egy újjáavatásban.

A millenniumi emlékoszlop helyszínén emelt Borkanyuk-szobor és az üresen álló talapzata 2024-ben (A szerző és Kuderna Tibor felvétele)

A szovjet korszakban a kis parkban az egykori millenniumi emlékoszlop helyétől kb. 2 m-re felállították Oleksza Borkanyuk szobrát. Ő a település szülötte, aki a második világháború idején a szovjetek által kiképzett és bevetett partizán volt. Borkanyukot a magyar csendőrség elfogta, és 1942-ben Budapesten kivégezték. Egyébként a szobrot a kommunista eszmékkel való leszámolás és az oroszalanitással kapcsolatos rendelkezések értelmében 2024-ben eltávolították.

Az elmúlt években felmerült a millenniumi emlékmű helyreállítása, amiről a felkért szobrász, Matl Péter személyes közléséből kaptunk információt. Nyilván a mai háborús helyzet és a magyarellenes közhangulat nem a legalkalmasabb időpont erre.

A HŐSI TEMETŐ

A hősi temetővel kapcsolatban Hangácsi István, a Vigyázók Had- és Kultúrtörténeti Egyesület elnökétől kaptunk információt, amit neki ezúton is megköszönünk.

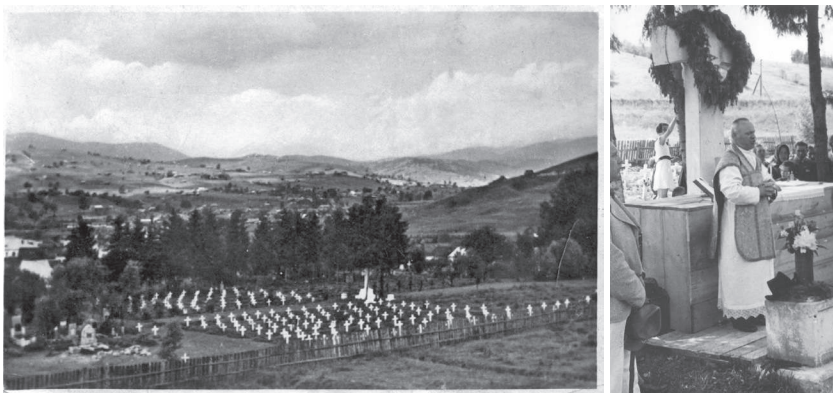
A település központi részén, az egykori római katolikus temetőben az első világháború idején az elesett hősöknek külön parcellát alakítottak ki.

A temető a cseh időkben (Hangácsi István gyűjteménye)

Az első temetések 1914 októberére datálhatók. A korabeli forrásokban hősi temetőként említett helyen a szeptemberi orosz betörést elsőként felfogó népfelkelő zászlóalj halottjait hantolták el. Később – valószínűleg a Nagy Háború után – a parcella közepén egy közös emlékkeresztet állítottak. Az emlékmű eredeti állapotát megőrizte néhány, a Hangácsi István gyűjteményéből származó felvétel. A két világháború között készült felvételek a temetőt és a központi keresztet ábrázolják.

Sajnos a felvételekről sem a kereszt, sem a talapzat táblájának a felirata nem vehető ki. A temető a cseh korszak végén rendezettebb formát öltött, új kőkereszteket állítottak.

A bal oldali cseh kiadású korabeli képeslap hátoldali felirata szerint: Kőrösmező – Központi katonai temető. Ide valaki tollal ráírta: kb. 300 halottal. (A szerző gyűjteménye.) A jobb oldali felvétel a 101-es ezred 1939-es zárandokútján tartott szentmisén készült. Hévey Gyula tábori lelkész mögött kivehető a központi kereszt. (Hangácsi István gyűjteménye.)

Az anyaországhoz történt visszatérés után, 1939 júniusában a 101-es ezred veteránjai elzárándokoltak egykori, elesett bajtársaik sírjaihoz Kőrösmezőre és a Tatár-hágóra. *(A Tatár-hágón lezajlott eseményekről későbbi számunkban számolunk be.)* Az *Uj Magyarság* című lap 1939. június 21-i számában beszámolt a 101-esek zárandokútjáról. A kőrösmezői megemlékezésről így írt:

„Az utolsó nap eseményeinek a központjában a fenyesekkel szegett, kőrösmezői, hősi temetőben bemutatott tábori mise állott, valamint a község országzászlajánál, a kormányzó úr tiszteletére, rendezett hazafias ünnepség, amelyen több ezer festői viseletű ruszin is résztvett.”

A központi kereszt a temetővel együtt a szovjetkorszakot lepusztultan, elhagyatottan vészelte át. A rendszerváltás idején a központi keresztre, feltehetően valamelyik elbontott fészületről, egy corpust, illetve alá egy Szűzanya-ábrázolást helyeztek.

*A temető és a központi kereszt 2013-ban, a felújítás előtt.
(Hangácsi István felvétele.)*

A Vigyázók 2013-ban kezdtek hozzá a haditemető és a központi emlékmű rendbe hozatalához. Kutatásukból kiderült, hogy az I. világháború idején az osztrák-magyar haderő és a német császári birodalom több száz katonáját (jelentős arányban magyarokat is) hantoltak el itt. Közülük 160 katona sírhelyét sikerült rendbe hozni.

A II. világháború idején a temetések folytatódtak a katonai parcellában. Ebben az időszakban a régi keresztek mellett legkevesebb 90 honvédet helyeztek itt örök nyugalomra. A Vigyázók és segítők kétkezi munkájának köszönhetően, két ütemben az egész katonai rész megújult.

Az első ütem végeztével az összes I. világháborús és a tőlük (szemből nézve) balra elhelyezkedő, második világháborús megmaradt sírt, továbbá a központi keresztet 2014. október 29-én avatták fel újra. Az ünnepségen közismert kárpátaljai közéleti személyiségek mellett részt vettek Magyarország kárpátaljai konzulátusainak munkatársai. A magyar Honvédelmi Minisztériumot Maruzs Roland alezredes, a HM Társadalmi Kapcsolatok és Háborús Kegyeleti Főosztályának osztályvezetője képviselte, aki beszédet is mondott.

A temető kialakításának a végét a 2015. május 28-i, a parcella jobb szélén található 1944-es, gránit keresztekkel jelölt temetkezési hely avatása és szentelése jelentette. A rendezett, kőkeresztekkel ellátott sírok közül kiemelkedik a szép, új külsőt kapott központi kereszt és a szemközti oldalon elhelyezett két virágtartó. A kereszt talapzatán a következő szöveggel ellátott márványtáblával:

**AZ ELSŐ ÉS MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN
HŐSI HALÁLT HALT KATONÁK EMLÉKÉRE.**

**ПАМ'ЯТИ ВОЇНІВ, ПОЛЕГЛИХ ПІД ЧАС
ПЕРШОЇ ТА ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.**

A temető és a központi kereszt a felújítás után. (Hangácsi István felvétele.)

MAGYAR EMLÉKJELEK A KIS MAGYAR VILÁG IDEJÉBŐL

Az MTI 1939. március 17-én 21:45-kor jelentette: „A m. kir. honvédség csapatai ma este 17 óra 50 perckor Kőrösmezőtől északkeletre is elérték Magyarország történelmi határát és találkoztak a lengyel csapatokkal.”

Az anyaországhoz történt visszatérés után a település lakossága örömet emlékjel állításával is kifejezte. A trityetkán, a millenniumi emlékoszlop előtt egy újabb emlékművet emeltek. Állításának pontos idejét nem sikerült kideríteni, de az egyik felvétel készítésének 1940-es évszáma szolgálhat

A bal oldali felvétel 1940-ben készült. (Fortepan 44013 Ludovika.)

A jobb oldali a szerző gyűjtése.

segítségül. A termésköböl emelt, félkör alakú Felszabadulási Emlékmű belsejébe egy fehér kőből faragott címertábla került. A fal bal oldali peremén függőlegesen a

HISZEK EGY ISTENBEN,

jobb oldalin pedig ugyanígy a

HISZEK EGY HAZÁBAN

felirat volt olvasható. A címertábla fölött a fal tetején, négyszög alakú tömbön az **1939**-es évszám árulkodott a eseményről. A tömbön egy kőből készült hármashalmon kiterjesztett szárnyú, karmai között pedig kardot markoló turulmadár tekintett a szemlélőnek jobbra.

Budapest már 1939-ben Huszt mellett Kőrösmezőt is testvértelepüléssé fogadta. A főváros megannyi segítséget nyújtott a hátrányos helyzetű községnek. Kőrösmező a nekik nyújtott fejlesztések és támogatások kapcsán a főváros polgármesterét, Szendy Károlyt 1941-ben díszpolgárrá választotta. Ennek tanúsítványát, a díszpolgári oklevelet a település küldöttsége Budapesten egy mívésen faragott diszfatóblán nyújtotta át Szendy Károlynak.

A főváros által Kőrösmezőnek nyújtott fejlesztések közül kiemelkedik a félmillió pengős költséggel felépült és 1941. december 21-én átadott 100 férőhelyes szálloda. Az ünnepélyes megnyitóról beszámolt a *Kárpáti Híradó* 1941. december 23-i száma. A lap tudósítója többek között megjegyezte:

„Az 1939 szeptemberében megindult építés, amelyet a különböző események hátráltattak, a közelmúltban befejeződött. Szendy Károly székesfővárosi polgármester vasárnap személyesen adta át rendeltetésének a háromemeletes, fából készült turistaszállodát, amely minden tekintetben modernül berendezett, európai igényeket is kielégítő intézmény. Érdekessége,

Ezen a felvételen jól kivehető a Felszabadulási Emlékmű és a háttérben a millenniumi oszlop is. (Lux Gyula gyűjteménye.)

hogy egész Európában mindössze még két ilyen nagyméretű fából épített szálloda van. Az építés irányítói tekintettel voltak a helyi lakosságra, úgyhogy minden építő-, asztalos-, kovács- és egyéb munkát kizárólag körösmezői és a vidékről való munkások végeztek.

Végtelenül szerencsés volt a szálloda helyének megválasztása, ugyanis a Feketetisza és Lazescsina-patak összefolyásánál épült föl. Innen gyönyörű kilátás nyílik a községet körülövező örökzöld fenyvesekkel borított hegyekre, valamint a téli sportolóknek valóságos paradicsomot jelentő havasokra.”

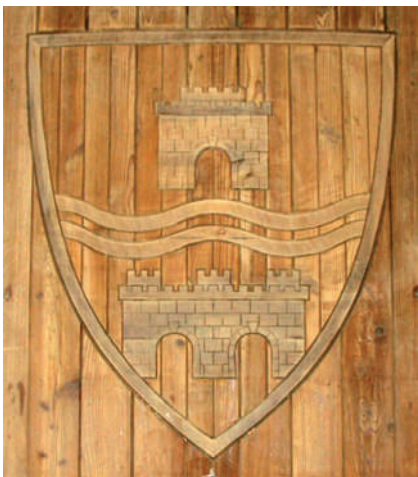
A fából készült, háromemeletes, hucul stílusú, modern épület a Budapest turisztaszálló nevet kapta. A máig meglévő szálló hangulatos, fedett terasza lenyúlik a vízpartig, a két folyó találkozási pontjáig. A terasz egykor táncteremként is funkcionált. A szovjet időben Edelweis névre keresztelt turisztaszállodát az ezredforduló után szépen felújították. Étertermét mives faragású oszlopok, ízléses faburkolat díszíti. A faburkolaton több helyen is megtalálhatók Budapest különböző fafajtákból készült intarziás jelképei.

Két év múlva, 1943. november 14-én a településen újabb ünnepélyes esemény történt. Felavatták az Országzászló Emlékművet. A községben már

A Budapest turistaszálló korabeli képeslapokon és a főváros szimbóluma az étteremben. (A szerző gyűjteménye.)

az anyaországhoz történt visszatérés után emeltek Országzászlót. Sajnos erről közelebbi információval nem rendelkezünk, azonban léteről a 101-es ezred zarándokútjának beszámolójában az *Uj Magyarország* című lap 1939. június 21-i számában tett említést (lásd fentebb!). Elképzelhető, hogy ezt a sebtében állított Országzászlót váltotta fel egy igazi, a főváros által támogatott Országzászló Emlékmű. Az utóbbi avatási ünnepségről a *Kárpáti Híradó* 1943. november 16-i számában számolt be:

Az egykori Budapest szálló 2014-ben és a főváros intarziajelképei az étterem falán. (A szerző felvételei.)

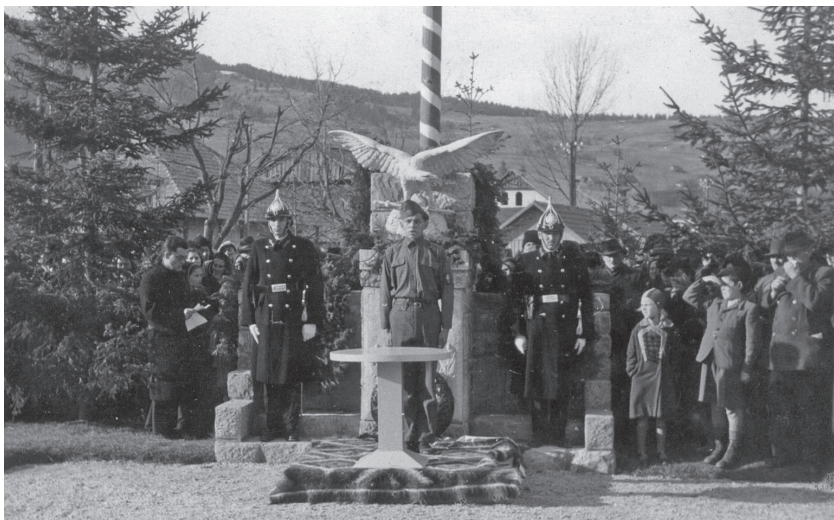
„Budapest székesfővárosa, mint Kőrösmező testvérvárosa állított országzászlót a határmenti községnek, s a főváros által adományozott és felépített talapzatra a nemzeti lobogót a Krammer-cég ajándékozta.

A lelkes ünnepséget megelőzően szentmise volt, amelyet Ilniczky Sándor, a munkácssegyházmegyei káptalan helynöke, a kárpátaljai terület főtanácsadója celebrált, s a káptalani helynök végezte az országzászló felszentelését is.

A szentmisét követő országzászlóavatáson nagy és díszes közönség jelent meg és rendkívüli számban vettek részt az ünnepségen a község lakosai is. Az ünnepségen résztvevő ruszin lakosság nagyjából nemzeti viseletében, a festőien színes hucul öltözékekben jelent meg, ami valóban festői látványossággá emelte az ünnepséget, bizonyosságát adva egyben a magyar–ruszin testvériség és együttérzés komoly valóságának is.

Az ünnepségre leérkezett előkelőségek között voltak Budapest székesfőváros főpolgármesterének képviselőjében dr. Szentmiklóssy József fővárosi tanácsjegyző, a kerületi honvédpáncsnokság részéről Jeszenszky alezredes, a máramarosi közigazgatási kirendeltség vezetője dr. Dudinszky Béla alispán és helyettese, Hermann Miklós főjegyző, valamint dr. Gorzó Ernő főszolgabíró.

Az országzászlóavatási ünnepséget Kovács Miklós községi főjegyző nyitotta meg. Az országzászlót adományozó főpolgármester nevében dr. Szentmiklóssy József tanácsjegyző beszélt, majd Illiczky Sándor káptalani helynök magyar és ruszin nyelven beszélt az országzászló jelentőségéről. Lekesítő szép beszédben történelmi visszaemlékezést adott a régebbi és közelmúlt időkre, tanulságul levonva a magyar–ruszin testvériség államéltető erejét, a szentistváni gondolat időtálló jelentőségét, aminek szimbóluma a most felállított országzászló is a legkeletibb határközségben.

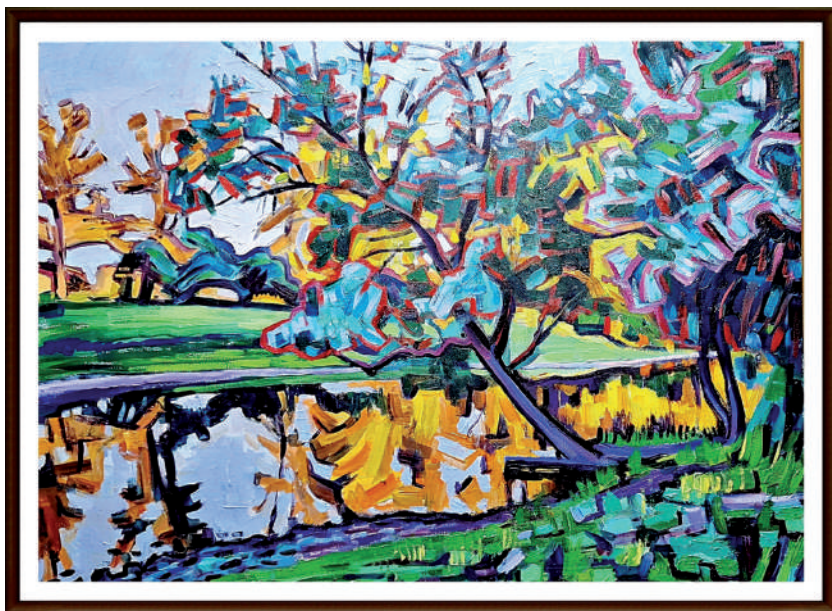

*Az Országzászló Emlékmű 1943-as avatásán Birosz János szaval.
(Birosz János közreadásában.)*

Budaváry László volt országgyűlési képviselő mondott ünnepi beszédet az Országos Nagybizottság nevében, beiktatva a körösmezői országzászlót is a magyar ezeréves múltat és a magyar feltámadást hirdető országzászlók sorába. Az ünnepség műsorát sikerült szavalatok egészítették ki. ”

A „sikerült szavalatok” egyikét az azóta már elhunyt Birosz János adta elő. Személyes közlését egy fényképfelvétellel is alátámasztotta.

Sajnos a szovjetrendszer rombolásait ez az emlékjel sem élte túl.

DUPKA GYÖRGY

MAGYAR HADIFOGLYOK, INTERNÁLTAK A BALTIKUMBAN (1944–1953)

(LÁGEREK, NYUGHELYEK BEJÁRÁSA ÉS HELYSZÍNELESE)
TÖRTÉNELMI SZOCIOGRÁFIA

III. rész.

1.8. KUTATÁST ÖSZTÖNZŐ FÓRUM MAGYARORSZÁG RIGAI NAGYKÖVETSÉGÉN

Magyarország Rigai Nagykövetségén¹ **Bányai Ferenc** nagykövet és **Bányai-Balázs Annamária** kulturális attasé örömmel köszöntötte és fogadta delegációnkat.

A nagykövetség bejárati információs táblája (Fotó: Fuchs Andrea)

¹ Lásd Magyarország Rigai Nagykövetségének honlapját: <https://riga.mfa.gov.hu/>

A nagykövetségen szervezett fórumot megtisztelte jelenlétével **Ariana Zupika** tiszteletbeli konzul, **Giber Tamás Gábor**, a Lettországbán Élő Magyarok „Balaton” Társaságának elnökhelyettese és a lettországi magyar szervezet alapítótágjai, valamint **Dr. Edvins Evarts** történész, a Lettország Megszállása Múzeum tudományos főmunkatársa.

Bányai Ferenc rendkívüli és meghatalmazott nagykövet a rendezvény nyitó előadásában ismertette az I. világháborút követően Rigán keresztül zajlott magyar fogolycsere, valamint a II. világháborút követően Lettországbán elhunyt magyar hadifoglyok sírhelyének felkutatása terén végzett nagykövetségi munkát.

A nagykövet a Baltikumban fellelhető magyar vonatkozású hadisírok és temetkezési helyek kapcsán kijelentette, hogy az eddig feldolgozott bécsi levéltári dokumentumok alapján nincs tudomásuk I. világháborús magyar hadisírokról a balti államok területén.

A rigai nagykövet előadást tart a lettországi GULAG–GUPVI-kutatás helyzetéről (Fotó: Fuchs Andrea)

A második témakör kapcsán előadásában kiemelte, hogy a II. világháborús nyilvántartások nagyon hiányosan maradtak fenn, számtalanszor előfordult, hogy a hadifogságba esettek adatai a központba nem érkeztek meg. Véleménye szerint az is előfordulhat, hogy a helyi levéltárakban ma is megtalálhatóak ezek az adatok. Ezek kutatása még nem kezdődött meg. Meggyőződéssel

állítja, hogy a fogolytáborok lakóit elsősorban az újjáépítés és a mocsárlecsapolás területén foglalkoztatták. Az Oroszországi Föderációban működő partnerszervezetük, a *Vojennije Memoriali* Társaság 1999-ben átadta a volt Szovjetunió területén eltemetett magyar hadifoglyok névjegyzékét. Ennek alapján megállapítást nyert, hogy Lettorszáiban 7 magyar áldozat nyugszik:²

- 350. sz. táborparancsnoksághoz tartozó, Ventspils, Aizsaules utcai temetőben 2 fő;
- 3338. sz. rigai rabkórház Vadagstes utca 1. sz. alatti temetőjében 1 fő;
- a Krasznoarmejszki kerület 4379. sz. rigai rabkórházának 2. sz. temetőjében 4 fő.

Az előadás elhangzása után a kutatócsoport tagjai saját könyveiket ajándékozták a nagykövetségnek, főként a II. világháború alatti és utáni szovjet lágerek témáit érintő kiadványokat, amelyek méltó helyet kapnak a nagykövetség *Arany János Könyvtárának* polcain.

A rendezvény kötetlen szakmai tapasztalatcserével zárult. Többek között arról is értesültünk, hogy Magyarország Rigai Nagykövetsége 2017. március 21-én először szervezett konferenciát és kiállítást a Lett Hadtörténeti Múzeumban a GULAG–GUPVI Emlékévhez kapcsolódóan. Mint ismeretes, Magyarország kormánya 2015-ben hirdette meg a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások emlékévét, Lettorszáiban pedig minden évben március 25-én emlékeznek meg a kommunizmus áldozatairól, így a konferencián a magyar és a lett vonatkozásokról is szó volt. A jeles eseményről részletes beszámoló olvasható Magyarország Rigai Nagykövetségének honlapján:³ „A konferenciát **Müller Adrien** nagykövet és **Aija Fleija**, a Lett Hadtörténeti Múzeum igazgatója nyitotta meg. Bevezető gondolatokat **Gunnars Nagels**, a Lett Megszállási Múzeum igazgatója mondott. A lett előadók közül **Janis Keruss**, a Lett Egyetem docense adott átfogó képet a szovjet kényszermunkatáborokról (1930–1956), míg **Ainars Bambals** történész, a Lett Nemzeti Levéltár munkatársa a lett lakosság tömeges deportálásáról beszélt. **Bambals** úr felhívta arra is a figyelmet, hogy a Lettország területén működő Gulág-táborokban voltak magyar hadifoglyok és civilek is. A Szovjetunióba hurcolt magyarok sorsáról **Horváth András**, a Veritas Történetkutató Intézet munkatársa beszélt.

² A nagykövet az általam korábban ismertetett adatokra támaszkodott. Lásd: VARGA ÉVA MÁRIA (szerk.) 2006: 495.

³ Történész konferencia és kiállítás a GULAG–GUPVI Emlékévhez kapcsolódóan (2017. március 21.) <https://riga.mfa.gov.hu/search?q=gulag>

A konferencia és a kiállítás megnyitója a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások emlékéve alkalmából (Forrás: <https://riga.mfa.gov.hu>)

*A Veritas Történetkutató Intézet által összeállított Magyarok a Szovjet-unió táboráiban 1944–1956 c. roll-up kiállítást **Müller Adrién** nagykövet és **Aija Fleija**, a Hadtörténeti Múzeum igazgatója nyitotta meg, majd **Horváth András**, a Veritas kutatója adott tájékoztatást a tartalomról. (...)*

A rendezvényeken részt vettek a Lett Deportáltak Szövetségének tagjai, történészek, diákok, érdeklődők, parlamenti képviselők, a diplomáciai testület tagjai.”

A reménykeltő kezdet folytatásának tudatában a csoportunk kutatóinak nevében megígérttem a nagykövetnek és munkatársainak, hogy a balti államok területén felkutatott magyar hadifoglyokkal kapcsolatos újabb eredményekről megküldöm a szakmai tájékoztatót, a megjelent tanulmányokat és a GULAG–GUPVI témát feldolgozó könyvemet.

Estébe hajló, tartalmas beszélgetést folytattunk a *Lettországbán Élő Magyarok „Balaton” Társasága* (Latvija Dzivojoso Ungaru Biedriba „Balaton”) tagjaival, akik Rigában és környékén elszórtan élnek. Az itteni magyar diaszpóra tagjainak zöme még a rendszerváltás előtt, többnyire diákként, szakemberként Kárpátaljáról került ide, azóta a nagykövetség által szervezett rendezvényeken megjelennek, anyanyelvükön beszélgetnek, hogy a magyar identitástudatot megerősítsék.

Az Északi Magyar Archívum⁴ nevű honlapra barátom, *Szőllősi Antal* főszerkesztő által feltöltött információs anyag is bő tájékoztatót nyújt a

⁴ Északi Magyar Archívum,

https://www.ungerska.se/index.php?option=com_content&view=article&id=105:magyarok-lettorszagban&catid=69:lettorszag&Itemid=104

Dr. Havasi János lágerkutató Matkovits Kretz Eleonóra társaságában Bányai Ferenc nagykövetnek újabb könyvét nyújtja át (Fotó: Fuchs Andrea)

Lettországba került vagy itt született magyarokról. A történeti áttekintésből megtudjuk, hogy a rendszerváltozás utáni Lettorszáiban közel 300 ember vallotta magát magyarnak. Többségük a Szovjetunió fennállása idején Kárpát-aljáról került ide dolgozni vagy egyetemi tanulmányokat folytatni, majd, főleg házasságkötés révén, ez az ország vált ideiglenes letelepülésük színhelyévé. A lettországi magyarok neves személyiségei közé sorolandó mások mellett:

Dubovszkaja-Buda Irénke, a Lettorszáiban Élő Magyarok „Balaton” Társaságának alelnöke;

Fazekas András, lettországi magyar genetikus szakember, szőlőnemesítő. Fazekas András vizsga nélkül vált lett állampolgárrá. Az északi országok éghajlatát tűrő szőlőfajta nemesítéséért kitüntetésképpen megkapta a lett személyi igazolványt, ezzel ismerték el érdemeit;

Gibert Tamás, a Lettorszáiban Élő Magyarok „Balaton” Társaságának elnökhelyettese, egyben a Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetségének (NYEOMSZSZ) elnökségi tagja;

Kovácsi József, lettországi országos kick-box bajnok, Kovácsi Ottó édesapja;

Kovácsi Ottó, lettországi országos kick-box bajnok, Kovácsi József fia;

Molnár Sándor, a Lettorszáiban Élő Magyarok „Balaton” Társaságának elnöke;

Nagy Iván Edgár (Riga, 1877. március 17. – Budapest, 1947. január 19.) mezőgazdasági szakíró, irodalomtörténész;

Zareckaja Ildikó, a Lettországban Élő Magyarok „Balaton” Társaságának vezetőségí tagja;

Zujavics Éva, a Lettországban Élő Magyarok „Balaton” Társaságának vezetőségí tagja;

Zupika Ariana tiszteletbeli magyar konzul, angol-lett-orosz-magyar tolmács.

Az 1992–2000 közötti időszakban a lett földön letelepedett magyarok közül „azonban mindössze csak 78 fő lett állampolgár, tízen más ország útlevelét hordják a zsebükben, a többi 205 fő pedig a Lett Köztársaság állandó lakosa státuszt viseli, még azok a gyermekek is, akik 1991 előtt születtek. A többi ide került magyar hontalan” – tudatja a beszámoló. Kihangsúlyozza: „a lettországi magyarok már 1992-ben kezdtek szervezetbe tömörülni, miután az ország kivált a Szovjetunió kötelekeiből. Társaságunk hivatalosan 1997-ben lett bejegyezve, és ekkor kapta a **Balaton** nevet.”

A Lettországi Magyarok „Balaton” Társasága előtörténetéről, a lett földhöz kötődő, ismertté vált magyar származású személyiségekről is értesültünk **Molnár Sándor** elnök beszámolójából. A bejegyzett egyesület célja kezdettől fogva a Lettországban élő magyarok összefogása, a magyar kultúra és hagyományok népszerűsítése. Megfogalmazott, máig érvényes feladata: „Aktivizálni a magyarul beszélő honfitársainkat, fejleszteni nyelvtudásukat. Megőrizni az ifjú nemzedék körében a népi és kulturális hagyományokat. Népszerűsíteni a magyar lakosok körében a lett nyelvet és lettországi kultúrát, művészetet és történelmet.”

Majd így folytatja: „A tagság száma 30-36 között mozog, ők mind Rigában élnek. Ha új magyar családot fedezünk fel, akkor ez a szám nő. A vidéken élő 18-20 magyarral levélben tartjuk a kapcsolatot. (...) Közél kétharmaduk közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Az utóbbi időben többen elhagyták az országot, mivel az állandó lakos, vagyis hontalan státuszt kapták csupán Lettországban. A teljes állampolgárság megszerzése olyan feltételekhez van kötve, mint pl. lett nyelvvizsgák, az alkotmány és a történelem teljes ismerete, és ez a legtöbb magyar számára nem könnyű feladat. Ez eddig 18 magyarnak sikerült. Egy lettországi tanyasi magyar, Fazekas András vizsga nélkül vált állampolgárrá. Az északi országok éghajlatát tűrő szőlőfajta kinemesítéséért kitüntetésképpen megkapta a lett személyi igazolványt, ezzel ismerték el érdemeit.

Itt meg kell említeni, hogy a balti államok közül Lettorszáiban él a legtöbb magyar. A szomszédos Litvániában és Észtországban a magyaroknak ilyen problémái nincsenek. Észtországban van magyar nagykövetség, Litvániában mindenki megkapta az állampolgárságot, aki minimum 5 évet ott élt.”

A Lettorszáiban Élő Magyarok „Balaton” Társasága rendszeresen szervezi meg március 15., húsvét, augusztus 20. és a karácsony megünneplését, emlékeznek 1956 októberére, programjukban szerepel az évvégi beszámoló és batyus bál stb. Ezenkívül különféle témákkal foglalkozó faliújságot, képes híradót készítettek. Továbbá sportversenyeket is szerveztek. Például **Kovácsi József** és fia, **Kovácsi Ottó** országos kick-box bajnokok lettek. Méltatták 60 éves híres honfitársuk, a genetikus szakember szőlőnemesítő **Fazekas Andrást**.

Kilenc ifjú tagjuk bemutatkozott a budapesti ifjúsági találkozón, kirándulást szerveztek a lett nemzeti parkokba, a Lívek lakta területre, nyelvi rokonainkhoz. Kiemelt eseményként könyvelték el 2002. augusztus 20-át, amikor a rigai Szent Albert római katolikus templomban ünnepélyesen felszentelték a társaságnak adományozott, kézzel himzett magyar zászlót. 2002-től a Balaton társaság tagja a NYEOMSZSZ-nak. Baráti kapcsolatban állnak a Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége (NYEOMSZSZ) litvániai, észtországi, továbbá svédországi, németországi, dániai, norvégiai és más tagszervezeteivel is. A NYEOMSZSZ honlapján⁵ közzétett bemutatkozójukban az olvasható, hogy a „Balaton Társaság tagjai rendszeresen szerveznek találkozókat húsvétkor és karácsonykor, közösen ünneplik a nemzeti ünnepeket: március 15-ét – az 1848-as forradalom és szabadságharc évfordulóját, augusztus 20-át – az államalapítás ünnepét, október 23-át – az 1956-os forradalom és szabadságharc évfordulóját.

2004. október 23-án az LNKBA házában – Slokas utca 37. alatt – megnyílt a magyar szoba. Több éve már, hogy nyaranta a Társaság fiatalabbik nemzedéke részt vesz Budapesten a határon túl élő magyar fiatalok találkozóján. 2010 nyarán szintén részt vettünk a 15. találkozón, amelyen 27 országból voltak jelen magyar fiatalok. Ezeken a találkozókön lett nemzeti ételekből gasztronómiai asztalt és Ismerkedjenek meg Lettországgal! című kiállítást szerveztünk nagy sikerrel.

A fiataljainknak lehetősége nyílik arra is, hogy Magyarország különböző főiskoláin és egyetemein ösztöndíjasként tanuljanak. Néhányan éltek is ezzel a lehetőséggel, és most Budapesten tanulnak.

⁵ Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége (NYEOMSZSZ) honlapja: <https://www.nyeomszsz.org>

*A Balaton Társaság aktív tagja a Lettországi Nemzetiségek Kulturális Szövetségének, az LNKBA-nak. Tartottunk „Magyar napot” étel- és borkóstolóval, „Ismerik Magyarországot?” címmel vetélkedőt, szerveztünk magyar kézimunka-kiállítást. Szoros összeköttetésben vagyunk a lettországi magyar nagykövetséggel.” – zárja sorait **Molnár Sándor** elnök.⁶*

2022. szeptember 12-én a Lettországbán Élő Magyarok „Balaton” Társasága facebook-oldalán a következő felhívást publikálták: „*Kedves lettországi Magyarok! Szeretettel meghívunk Benneteket az ez évi szeptember 15-én 16:00-kor, a nagykövetség épületében Riga, Baznicas iela 20/22, 4. emeleten megtartandó találkozóra a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Körének tagjaival, valamint magyarországi, kárpátaljai és erdélyi írókkal, történészekkel.*

A találkozó témája egy író-olvasó találkozó keretében megtartott és könyvbemutatóval egybekötött megemlékezés a II. világháború hadifoglyairól és a II. világháború idején Magyarországon, Kárpátalján, Erdélyben, valamint Lett- és Észtország területén a szovjetek által létesített lágerek bemutatása.

A találkozón a következő írók és történészek vesznek részt a következő művek bemutatásával:

Matkovits-Kretz Eleonóra Erzsébet, a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Körének elnöke. – „*Itt volt a végállomás*” Halálos áldozatokkal járó német- és magyarellenességek a Kárpát-medencében, 1944–1949

Walterné Müller Judit, történész-főmuzeológus, Janus Pannonius Múzeum, a Német Kör társelnöke. – „*Kik elhervadtak nagy Oroszországban...*”

dr. Dupka György történész, irodalmár, kiadói főszerkesztő, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet igazgatója, a Szolyvai Emlékpark felelős titkára, az MTA köztisztületének külső tagja. – 1. *Magyar Gulág–Gupvi-rabok Euráziában* 2. „*Jön még egy új világ...*” *A magyar ’56 kárpátaljai kézikönyve* (a forradalom visszhangja a megrengetett szovjetföldön, 1956–1959.)

Fuchs Andrea, a Szolyvai Emlékparkbizottság irodavezetője, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének elnökhelyettese

dr. Bognár Zsolt Phd, történész, a Károli Gáspár Református Egyetem tanszékvezető egyetemi docense, a Magyar Nemzeti Levéltár Gulág- és Gupvikutató Intézetének igazgatója, a Gulág- és Gupvikutatók Nemzetközi

⁶ Lettországbán Élő Magyarok „Balaton” Társasága (elnök: Molnár Sándor), elérhetőségük: (telefonszám: +371 29124583). Címünk: LV-1048, Riga, Slokas utca 37. Tel.: +371 67613638 (LNKBA) jogi címük: LV-1082, Riga, Zemes utca 6-8 E-mail: molnar49@hotmail.com; hunnia@hunnia.lv

Társaságának elnöke, az MTA köztestületének tagja. – 1. *A magyar, német, osztrák, szlovák, lengyel, francia, olasz és más hadifoglyok sorsa a Vörös Hadsereg által megszállt Magyarországon, 1944–1945.* 2. Bognár Z.–Muskovics Andrea Anna: *Emberék az embertelenség világában.* 3. „Málenkij robot”. *A Magyarországról ítélet nélkül Szovjetunióbéli kényszermunkára elhurcolt civilek története.* 4. Bognár Z.–W. Müller Judit: *A 0060-as parancs A német származás indokával Magyarországról elhurcoltak története.*

dr. Havasi János újságíró, a Duna Médiaszolgáltató rádiós igazgatója. – „Kinek két hazát adott...”

Benkő Levente történész-újságíró, a Művelődés Kulturális Folyóirat főszerkesztője, Kolozsvár, a Historicus Egyesület elnöke. – *Fogolysors a II. világháborúban* (Papp Anna Máriával közös könyv).

Papp Anna Mária történész-újságíró, a Szabadság napilap politikai rovatvezetője, Kolozsvár, a Historicus Egyesület elnöke. – *Fogolysors a II. világháborúban* (Benkő Leventével közös könyv).

Szeretettel várjuk mindnyájatokat!

A Lettorszáiban Élő Magyarok „Balaton” Társaságának vezetősége.”⁷

Sikeresnek és eredményesnek értékelem a Lettorszáiban Élő Magyarok „Balaton” Társasága képviselőivel való találkozót, az itt élő honfitársainkkal folytatott kapcsolatépítő eszmecserét.

Csoportos felvétel Bányai Ferenc nagykövettel és a Lettorszáiban Élő Magyarok „Balaton” Társaságának vezetőivel, aktív tagjaival.

(a fotót a nagykövetség egyik munkatársa készítette)

⁷ <https://www.facebook.com/balatontarsasag/>

1.9. BARANGOLÁS A KULTURÁLIS ÉRTÉKEIT ŐRZŐ EURÓPAI FŐVÁROSBAN

Időt találtunk arra is, hogy az 1201-ben alapított *Riga* csodálatos óvárosában, történelmi szűk utcáin barangoljunk. A város a Balti-tenger partján, a *Daugava* folyó torkolatánál terül el. Lenyűgöző építményekben gyönyörködtünk. Történelmi belvárosát az észak-európai építkezési stílus jellemzi, nem meglepő, hogy 1997-től az UNESCO világörökségi listáján szerepel.

A lett polgárok nagyon büszkék szeretett fővárosukra, hiszen 2014-ben az Európa kulturális fővárosa címet is elnyerte.

Az egykori *Hanza-városok szövetségéhez* tartozó Rigáért a svédek, a lengyelek és az oroszok marakodtak. Az említettekén kívül váltakozva leigázták a letteket a vikingek és a német lovagrend is. E kis nép históriája hányatott korszakokban bővelkedik.

Barangolás Riga történelmi belvárosában

(Fotó: Fuchs Andrea)

A XX. sz. elején kikiáltották a köztársaságot, amit az angolok és az amerikaiak támogattak, de ennek hamarosan véget vetett a II. világháború, ebben az időszakban főleg német-orosz hadszíntér lett az ország és a város. 1944 őszétől 1991-ig a Szovjetunió tagállama. A függetlenségi mozgalom előretörése következtében elszakadva a Szovjetuniótól, 1990. május 4-én újra kikiáltották a független Lett Köztársaságot.

A letteket leigázták a függetlenség előtti időszakokból Rigában is nyomot hagytak, többek között az ezredéves építészeti örökséget. A *Rigai vár* például ma az állami önállóság szimbóluma. A *Svéd kapu* Riga egyetlen fennmaradt városkapuja, amely 1698-ban épült.

Az óváros legfontosabb látványossága többek között a *Szent Péter-templom* (1209); a *Városháza tér* és a *Feketefejük háza*, a *Nőtlen kereskedők* céhének székháza; a Rigai dóm (*A szűzanyának szentelt templom*, 1211). Rendkívüli értéke az 1601-ben készített orgonája, ami 7000 sípjával a világ egyik legnagyobb

mechanikus templomi orgonája; a *Szabadság emlékmű* (1935), pontosabban a lett szabadság emlékműve egy női szobor, aki a feje felett egy három csillagból álló ívet tart. A három aranycsillag Lettország három tájegységét *Kurzemét, Vidzemét* és *Latgalét* szimbolizálja.

A legutóbbi adatok szerint a város több mint 600 ezer lakosának egyik fele lett, a másik fele orosz. A fennmaradó része fehérorosz, ukrán, lengyel stb.

A magyar vonatkozású források szerint **Báthory István** lengyel király és erdélyi fejedelem katonai politikája hatással volt Riga történetére is. Például a *Livónia* területén lévő Hanza-városok (*Riga, Tallinn, Tartu*) védelme érdekében sikeres hadjáratot folytatott a *Moszkvai Nagyfejedelemség* ellen. A dicső király nevét megőrizte a lett népemlékezet is, ezt mi is büszkén vettük tudomásul.

A vacsora mellé a nevezetes *Riga Black Balsam Original* nevű 45 fokos italt rendeltük, a pincér tájékoztatása szerint ez 1752-től a lettek nemzeti itala, amely legalább 20 gyógyfűből készül. *Báthoryt* is megidézve a lett–magyar barátságra emeltük poharunkat, hiszen a balti országokban **Báthory István** lengyel királyt máig nagy tisztelet övezi.

A lett és észti népemlékezet máig szamon tartja a fejedelem dicső tetteit, hangoztatva: „*úgy megverte az orosz cár, **Rettegett Iván** seregét, mint azóta kevesen.*” Báthory-emlékjelekkel találkoztunk *Rigában*, az észtszágai *Valgában*, *Tartuban*, a litvániai *Vilniusban* és más településeken, mert mindenütt igazi hősnek tartják, aki lengyel király, erdélyi illetve litván fejedelem is volt egyben.

2. MAGYAR FOGLYOKAT BEFOGADÓ FELTÁRATLAN TÁBOROK

Fontos megjegyezni, hogy a korábban idézett *Lagerja dlja vojenнопленних НКВД-МВД СЗСЗСР 1939-1956*⁸ című orosz nyelvű kiadvány és a Szovjet táborok magyar foglyai adatbázis alapvetően segíti és előrelendíti a balti országokhoz fűződő GUPVI-téma kutatását.

Eddig a feltáratlan, magyar hadifoglyokat is befogadó *vindavai 350., jelgavai 266., rezeknei 291., dvinski 292., libavai 349., kuldinski 351., tokumski 352., pavlisti 353., talsinski 354., stendenski 355.* számú táborok kerültek a látókörünkbe. Az alábbiakban a feldolgozott levéltári iratokban fellelhető adatok, a digitalizált hadifogolykartonok alapján ezeket a lettországi lágereket mutatom be a kigyűjtött névsorok és nevesített fogolysorok kíséretében.

⁸ Zagoszulko M. M., Sidorov S.G. Tsupajeva J. M., 2013.

2.1. A 350. SZ. HADIFOGOLYTÁBOR, VINDAVA (VENTSPILS)

A *Kurzeme* tájegységhez tartozó *Ventspils* Nyugat-Lettországban, a Balti-tenger partján, a *Venta* folyó torkolatában, Rigától 190 km-re nyugatra található. A *Livóniai Lovagrend* 1290-ben alapította a jégmentes kikötővárost. Az ősi vár képezi a város magvát, *Ventspilset* 1378-tól említik az oklevelek, amely egyre bővülő kereskedelmének köszönhetően idővel a *Hanza-szövetség* tagja lett. Ekkor már nemcsak fontos kikötő, hanem igen jelentős hajóépítő központ is volt. 1795-től az Orosz Birodalom részévé vált, ennek tudható be, hogy a XIX. század végén megépült a Moszkva–Ventspils vasútvonal. A két világháború között a város gazdasága stagnált. A szovjet időkben lakosságának összetétele gyökeresen megváltozott.

A várost szovjet hadikikötővé, illetve nyersolajat és olajipari termékeket szállító tartályhajók kikötőjévé fejlesztették. Ez az olajkikötő volt a Szovjetunió felbomlásáig a szovjet nyersolaj- és olajipari termékek exportforgalmát lebonyolító legjelentősebb kikötő. Napjainkban a város ugyan lett többségű, azonban a betelepült oroszok száma a 33%-ot is meghaladta. Elmondhatjuk, hogy a 32 ezer lakosú Ventspils a Baltikum legfontosabb tartályhajó-kikötője, és egyben Lettország legfontosabb tengeri kompkikötője.

A térség geopolitikai, katonapolitikai lehetőségeit vette figyelembe az SZU NKVD vezetősége, amikor a hadászatiilag fontos kikötőváros peremterületén 1945. június 9-én a 00657. sz. parancsral felállította a 350. sz. Vindava (Ventspils) termelési hadifogolytábort. Tizenhárom hónap múltán az SZU MVD 1946. június 9-én kelt 00670. sz. parancsára számolták fel. Azonban a felszámolás alatt lévő táborból visszatartottak három magyar hadifoglyot, ők csak 1947-ben kerültek haza.

Megjegyzem, a tábor felállításának fontos előzménye az, hogy a 2. Balti Front egységei 1945. május elején a kurlandi katlanban (Kurlandi-félszigeten) sikeres, nagy veszteségeket okozó támadássorozatokkal körülzárták a német 16. hadsereg csapatait, majd a május 8–9-i berlini kapituláció után is harcoló katonákat megadásra kényszerítették.⁹

1945. május 15-től a kurlandi katlanból mintegy 250 ezer német katonát hurcoltak hadifogságba. Ennek következtében a foglyok egy része a Vindava (Ventspils) városban felállított 350. sz. koncentrációs tábor lakója lett. Sokuk nem tért haza.

⁹ Lagerja dlja vojennoplenih NKVD-MVD SZSZSZR 1939–1956. Sz. 434–435.

1946. március 1-jétől a vindavai főtábor 3, majd 1946. április 19-től 4 altáborába osztott több mint 10 ezer főnyi rabot *Riga*, *Ventspils*, *Dzsukste* (mezőgazdasági) és más településeken a kikötőváros, a mólók, lakóházak, ipari objektumok, gyárak, szolgáltató egységek, továbbá a közutak teljes körű felújítására és újjáépítésére kényszerítették. 1946. áprilisi adatok szerint a 3 ezer főre csökkent kontingenst a repatriálás és a tábor felszámolása után a Lett SZSZK UPVI hatáskörében más lágerekbe átirányították.¹⁰

A *Varga Éva Mária* kimutatásában¹¹ megjelölt Lett SZSZK-beli ventspils-i 350. sz. táborban két, a Balti-tenger melléki terület rigai 3338. sz. kórházának 1. temetőjében egy, az ugyancsak a Balti-tenger melléki terület rigai 4379. sz. kórházának 2. temetőjében négy fő, vagyis összesen 7 magyar hadifogoly van eltemetve.

A szovjet táborok magyar foglyai adatbázis netfelületén keresett 350. sz. lágerből csak **8 magyar fogoly** (egy százados, egy főhadnagy, egy alhadnagy, három honvéd, egy szakaszvezető, valamint egy civil internált) kartonját találtam meg.

*Vindava/Ventspils 350. sz. hdf. táborának magyarokra vonatkozó adatai 1945–1946 között*¹²

Magyar foglyok	Katonafoglyok	Civil internáltak	Repatriáltak	Hazatérésükről nincs adat	Elhunytak	Átszállítás után más táborban elhunytak
8	7	1	3	2	2	1

Közülük hárman elhaltak. Ebből két honfitársunkat, *Gerlei József Lukács* főhadnagyot és *Vizai/Vizi József József* honvédet Vindava (Ventspils) 350. sz. hdf. táborának temetőjében hantolták el, jeltelen sírban nyugszanak.

A harmadik társuk, *Horváth Ferenc János* honvéd a taganrogi 356. sz. táborba történő átszállítás után elhalálozott és az itteni láger temetőjében nyugszik.

Az erdélyi származású *Kalina Károly Imre* honvéd és *Tekler István István* civil internált hazatéréséről a kartonjukban nincs adat.

A budapesti *Reisz/Raisz Attila Miksa* százados, a szintén budapesti *Kápolnási Béla Gyula* alhadnagy és *Benkő Károly* szakaszvezető szerencsésen hazatért.

¹⁰ Források: RGVA F. 1p. Op. 15a. Gy. 234. L. 60–105; Op. 3g. Gy. 276 ob.

¹¹ VARGA ÉVA MÁRIA 2006: 495.

¹² A Vindava/Ventspils-i 350. sz. hdf. tábor magyar foglyainak listáját (1945–1947) a megjelensre váró kézirat melléklete tartalmazza.

A néhány felsorolt tényadat és a túlélőktől fennmaradt visszaemlékezés is igazolja, hogy a Balti-tenger melléki terület 350. számú vindavai (Ventspils) táborában magyar fiúk is raboskodtak.

Ennek mások mellett lakója volt **Raisz Attila** százados, akinek egyik hazatérése után írt jegyzetében olvasható, hogy 1946. december 24-én miként karácsonyoztak Ventspilsben: „*A mi karácsonyunk (Ventspils, 1946.) nagyon szomorú volt. Elhatároztuk, hogy erősek leszünk, nem fogunk érzékenyülni. Ezért rendeztünk egy vidám műsoros estet, ahol még nevetni is tudtunk, hiszen két hadifogoly oly »bombarőnek« álcázta magát, hogy az egyik szovjet tiszt teljesen bedőlt neki: felháborodva érdeklődött, miként tudtuk a hölgyeket becsempészni a lágerbe. Ez ért az egészben a legtöbbet...*

A műsor után barakkunkban egy szegényesen feldíszített kis karácsonyfa körül áhítatos csendben figyelő hadifoglyokat találtunk. Egy katolikus pap tartott dikciót, és hiába fogadkoztunk, megrikatta szerencsétlen bajtársainkat... Remélem, soha többé nem lesz ilyen szomorú karácsonyom.”¹³

A budapesti születésű **Kápolnási Béla** alhadnagy a visszaemlékezésében leírja, hogy a talcini (szovjet) fogolytáborba került 1945 nyarán, ott megeléggel az embertelen bánásmódot, tiltakozásul megtagadták a munkát. Ezért „*a parancsnokság első lépése az volt, hogy az egész brigádot áthelyezték egy lettországi kikötővárosba, Ventspilsbe. Itt sem vettük fel a munkát. Következett a fogda, zokszó nélkül mindenki vállalta. A kikötőbe való áthelyezésünk bizonyos fokig kedvező helyzetet teremtett számunkra: elősegítette a külvilággal való érintkezést. Ezt használtuk ki arra, hogy feljelentést küldjünk a Nemzetközi Vöröskereszt jelen lévő szervezete részére. Lépésünk eredményesnek bizonyult: mentesítettek bennünket a munkavégzés alól, lecserélték rongyos ruháinkat, emberibbé vált a velünk szembeni bánásmód, megkaptuk az otthoni leveleket stb.*

Megszabadulva a kényszerszemlékától, a táborban megindult a szellemi tevékenység. Nyelveket lehetett tanulni, közgazdász, mezőgazdasági és humántanfolyamokat szerveztünk. Szellemileg felfrissültünk, és a jobb ellátás következtében lassan visszanyertük régi formánkat. Kedvünk támadt fa, alumínium, plexi emléktárgyak készítésére is.

A gyorsabban pergő idő végül meghozta hazatérésünk napját: 1947 júniusában megérkeztünk Debrecenbe.”¹⁴

¹³ Raisz Attila, Ajka: Soha többé ilyen karácsonyt... HH 1996/6. [https://hu.wikipedia.org/wiki/Valga_\(Lettország\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Valga_(Lettország))

¹⁴ Kápolnási Béla, Budapest: Levél a Vöröskeresztnek HH 1995/1.

2.2. A 266. SZ. HADIFOGOLYTÁBOR, JELGAVA (BZSEZNICA)

Az 1573-ban alapított *Jelgava* a *Zemgal* tájegységben *Alsó-Lettország* központja, közel 55 ezer lakosával az ország negyedik legnagyobb városa. A XX. század elejétől fontos vasúti csomópont, a szovjet időszakban virágzó iparváros, itt gyártották a RAF-mikrobusz változatait, a Baltikumot ellenőrző katonai repülőtérral is rendelkezett, mindezek következménye, hogy a városban mintegy 30%-ra növekedett a betelepült oroszok aránya. Hat százalék alatt van a beloruszok, ukránok, litvánok, lengyelek száma is. Az ország függetlenné válása után, a piavesztés miatt a mikrobuszgyártás csökkent, így a rigai gyár jelgavai üzemét is likvidálták, azóta jelentős egyetemi város.

Földrajzi fekvésének adottságaira alapozva az SZU NKVD 1944. október 16-án kelt 001271. számú rendeletével felállított **266. sz. hadifogolytábor**¹⁵ központja először *Bzseznica*, majd november 22-től *Jelgava* lett.¹⁶ 1945-ben négy, 1946-tól hét lágerrésze az említett településeken kívül *Bauska*, *Purmali*, *Groza*, *Misa*, *Buki*, *Kalgi* és *Broceni* helységeken működött. Az iratok szerint a tábor hadifogoly-állományának 99%-a német nemzetiségű, ám köztük mintegy félszáz magyar is volt.

1944. október 16-tól 6 ezer, 1944. november 22-től 5 ezer, 1945-ben 6 ezer háromszáz, 1946. március 1-től 7 ezer, 1946 áprilisában pedig 5-7 ezer főnyi katonafogoly volt a láger lakója, akik tőzegkitermeléssel, lakóházak, ipari objektumok építésével foglalkoztak, téglagyárban, cementgyárban dolgoztak, mezőgazdasági munkákat is végeztek. A 266. sz. termelési hadifogolytábort az SZU MVD 00670. sz. rendeletével 1946. június 9-én likvidálták.¹⁷ Azonban a felszámolás alatti lágerből csak 1946 után, pontosabban 1947–1948-ban tették lehetővé 54 magyar hadifogoly hazaszállítását. A foglyok többi része a Lett SZSZK UPVI más táborába került.¹⁸

A szovjet hadifoglyok adatbázisa szerint a 266. számú táborban **59 magyar fogoly** tartózkodott, ebből 16 civil internált, köztük nyolc kárpátaljai:

¹⁵ Az NKVD 1944 novemberében keletkezett egyes dokumentumaiban a 266. sz. hdf. tábor még Babanicki településnév alatt szerepel: Lásd: RGVA F. 1p. Op. 01e.Gy.234.

¹⁶ ZAGOSZULKO M. M., SIDOROV S.G. TSUPAJEVA J. M., 2013. 224.

¹⁷ A 266.sz. láger a LETT SZSZK UPVI felügyeletéhez tartozott.

¹⁸ Forrás: RGVA F. 1p. Op. 15a. Gy. 234. L. 60-105; Op. 27a. Gy. 3.L. 75, 101, 106; Op. 3g. Gy. 1.L. 77ob.

Meszta szogyerzsanyija vojennoplenih vermahta na tyeritoriji bivseva Szovetszkovo Szajuza (1941–1956). Putyevagyityel Sz. 41., 42, 46, 47.

Bakó János (Halábor, 1926),
Bimba Sándor (Szernye, 1920),
Kovács Kálmán (Kisdobrony/Bátyú, 1924),
Máté Gyula (Beregújfalu/Nagybereg, 1915),
Mészár/Márkus Gyula (Bátyú, 1906),
Orbán Gyula (Halábor, 1914),
Rácz Mihály (Tiszacsoma, 1920),
Tóth Lajos (Zápszony, 1924).

A 43 katonafogolyból 31-en honvédek, közülük kárpátaljai:

Demjén Miklós főtörzsőrmester (Eszeny, 1919),
Lakita Ferenc honvéd (Munkács, 1920).

Általában a rabok mintegy húsz hónapon át „élvezték” a jelgavai átmeneti-továbbító láger „vendégszeretetét”, főleg német hadifoglyok körében. Ezért az elhalt személyek kartonját nem találtam a MNL AOL adatbázisában.

Jelgava (Bzseznyica) 266. sz. hdf. táborának magyarokra vonatkozó adatai 1944–1946 között¹⁹

Magyar foglyok	Katona-foglyok	Civil internáltak	Repat-riáltak	Hazatérésükről nincs adat	Elhunytak	Átszállítás után más táborban elhunytak
59	43	16	54	5	-	-

Az 59 főből 54-en igazoltan repatriáltak, a kartonokban 5 hadifogoly hazatéréséről, név szerint **Bonna Józsefről** (1904), **Boros Bálintről** (1923), **Poroly Vladislávról** (1908), **Szalkai Valdemárról** (1908) és **Szukics Jánosról** (1902) nincs adat.

A magyar rabok repatriálásának dinamikája a 266. sz. hdf. táborból

Dátum	Fő
1947.05.15–1947.07.17.	50
1948.06.19.–1948.11.15	4
Összesen:	54

¹⁹ A jelgava-i (Bzseznyica) 266. sz. hdf. tábor magyar foglyainak listáját (1945–1947) a megjelenésre váró kézirat melléklete tartalmazza.

2.3. A 291. SZ. HADIFOGOLYTÁBOR, RĚZEKNE (SKRIVERSK, OGRE)

A *Latgale* tájegység központja, a huszonhatezer lakosú *Rēzekne* az orosz-lét határtól 63 km-re található. *Rigától* 242 km-re terül el a hét dombra épült település. 1285-ben még *Rositten* néven említik először a források. Történetének korai szakaszában orosz és litván erők uralták, 1582-től a Lengyel-Litván Unióhoz tartozott, majd a XIX. században már városi rangra emelték és újra az orosz Vityebszki kormányzóság része lett.

A XX. század elején a függetlenné vált Lettország része, 1940-ben a szovjet csapatok bekebeleztek, 1941 nyarán német fennhatóság alá került. 1944-től a félig lebombázott városra újabb, 45 évig tartó szovjet megszállás várt. Ezekben az évtizedekben sok orosz telepedett itt le, ennek eredményeként a mai napig jelentős az orosz kisebbség részaránya. A függetlenné vált Lettország tájegységének napjainkban is meghatározó gazdasági-kulturális központja.

A háború okozta súlyos károk felszámolása érdekében 1944. október 10-én az SZU NKVD 001271. sz. rendelete alapján a katonai közigazgatás létrehozta a *Rēzekne-i (Skriveri) 291. sz. hadifogolylágert*, amelynek diszlokációs helyei: 1944. október 16-tól *Rēzekne*, 1946. március 1-jétől *Skriveri*. Lágerrészlegei *Rēzekne*, *Ogre* településeken és *Ludza*, *Taurupe* vasútállomásokon működtek. 1945. október 27. és 1947. november 18. között csak egy lágerrészlege volt. Mintegy öt éves működése alatt a német hadifoglyok közreműködtek a város teljes körű újjáépítésében (lakóházak, ipari létesítmények), valamint a közút- és vasúthálózat fejlesztésében és a szolgáltató üzemek működtetésében.

1944. október 16. és 1945. júliusa között 3500 főt; 1946. március 1-től 3000, 1947. április 11-én 4400, július 11-én 2900 és november 18-án ugyancsak 3000 főt vettek nyilvántartásba. Ismertté váltak a táborparancsnokok nevei is: 1944–1945-ben **I. M. Zalucsajev** őrnagy, 1945-ben **V. A. Mironyuk** alezredes; 1947–1948-ban **G. M. Marjas** őrnagy vezetése alatt működött a tábor. Státusa: az FPPL 2. sz. baltimelléki front gyűjtő- és továbbító tábora, termelési, az elgyengült rabok egészségügyi feljavító tábora. A láger bezárásáról az SZU MVD 1948. március 29-én keltezett 00325. sz. rendelete alapján döntöttek.²⁰

²⁰ A 291. sz. rēzeknei láger kapcsán feldolgozott szakirodalom:

Lagerja dlja vojennooplennih NKVD-MVD SZSZSZR 1939–1956. Sz. 239–240.

Forrás: RGVA F. 1p. Op.3k. Gy. 1. L. 60–105; Op.3g Gy. 1. L. 159; Gy.12. L.143; Op. 4i. Gy.5.

Vojennooplennije SZSZSZR. t. 5. (1.sz. könyv) Sz. 358–380.

VSZEVOLODOV V. A. Sztupajtye sz mirom: k isztariji repatriaciji nyemecikih vojennooplennih iz

A mostoha körülményeket túlélő 1199 hadifoglyot első körben 1947. szeptember 24-től a 69. sz. bobrovi (Belorusz SZSZK) repatriációs táborba küldték.

Az MNL Szovjet hadifoglyok adatbázisa és a GURH-lista szerint eddig **24 magyar rab** kartonját sikerült megtalálnom.²¹ Ebből 1 alhadnagy, 14 honvéd, 4 őrzővezető, 2 tizedes és 3 kárpátaljai civil internáltak. Az utóbbiak: **Antal Lajos** (Gorond, 1899), **Bauman Jakab** (Novoszelo, 1909), **Varga Elemér** (Nagymuzsaly, 1900).

A kartonokban négy honvéd, **Labát Imre** (Jászfákóhalma, 1926), **Pozsár István** (Temesvár, 1921), **Rostási Sándor** (Szekszárd, 1905) és **Varga Pál** (Forró, 1910) hazatéréséről nem találtam feljegyzést. 1945–1948 között 15 fő szerencsésen hazatért.

*Rēzekne 291. sz. hdf. táborának magyarokra vonatkozó adatai 1945–1948 között*²²

Magyar foglyok	Katona-foglyok	Civil internáltak	Repat-riáltak	Hazatérésükről nincs adat	Elhunytak	Átszállítás után más táborban elhunytak
24	21	3	15	4	2	3

Az MNL Szovjet hadifoglyok adatbázisa és a GURH-lista szerint a 291. sz. láger magyar rabjai közül öten elhalálozottak. Két honvéd elhunyt a lágerhez rendelt rigai 4379. sz. hdf. kórházban:

Dóczi Károly Károly honvéd (Kiskunhalas, 1921. – 1946.07.13)

Eltemetés helye: 4379. sz. hdf. kórház temetője, Balti-tenger melléki terület/Riga, 9. parcella, 10. sír.

Faragó László György honvéd (Somogy/Szigetvár, 1923. – 1946.09.04.)

Eltemetés helye: a 4379. sz. hdf. kórház temetője, Balti-tenger melléki terület/Riga, 3. parcella, 16. sír.

Megjegyzem, a 291. sz. hdf. táborból más lágerbe történt átszállítás után három honvéd halt meg:

Kepes József honvéd (Püspökladány, 1922. – 1946.02.24.)

Eltemetés helye: 525/9. sz. hdf. tábor temetője, Prokopjevsk (Novokuznyeck), jeltelen sír.

SZSZSZR (1945–1958). Sz. 279–290.

Meszta szogyerzsanyija vojenno-plennih vermhta na tyeritaritji bövsega Szovetszkaga Szozjuza (1941–1956). putyevagyityel. Sztr. 43, 46.

²¹ Lásd, a tábor száma nem található az alábbi jegyzékben: VARGA ÉVA MÁRIA 2006: 487–490.

²² A Rēzekne-i 291. sz. hdf. tábor magyar foglyainak listáját (1945–1947) a megjelenésre váró kézirat melléklete tartalmazza.

Szűcs Sándor Antal honvéd (Kápolna, 1899. – 1947.07.27.)

Eltemetés helye: a 3318. sz. hdf. kórház temetője, Szevasztopol/Juzsnoje, 11. parcella, 11. sír.

Takács János József honvéd (Hajdúdorog/Ura, 1922. – 1946.03.10.)

Eltemetés helye: a 3318. sz. hdf. kórház temetője, Szevasztopol/Juzsnoje, 5. parcella, 3. sír.

A magyar hadifoglyok közül 1945-ben 3 fő, 1947-ben 9 fő és 1948-ban egy fő hazaszállítását a foksányi FPPL-176. számú és a máramarosszigeti FPPL 36. számú repatriációs táborokon keresztül szervezték meg. Az erdélyi és a magyarországi foglyokat Foksányban és Máramarosszigeten az NKVD tisztjeitől az illetékes kormánybizottság vette át. A szovjet állampolgárok-nak minősített kárpátaljaiakat Ungvárra és Munkácsra külön szerelvénnnyel juttatták el.

Folytatása következik.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

(2025. JÚNIUS, JÚLIUS)

ELISMERÉSEK

* A Kárpátaljai Megyei Tanács június 12-i ülésén több személyt tüntettek ki különböző állami és regionális elismerésekkel a helyi önkormányzat, a társadalmi élet, a védelem és a sport terén végzett munkájáért. A *Legfelsőbb Tanács oklevelét* **Rezes Károly**, a Beregszászi Járási Tanács elnöke kapta. Az elismerést a helyi önkormányzat fejlesztésében, az állam társadalmi-gazdasági fejlődésében, a közösségi életben betöltött aktív szerepéért, lelkiismeretes munkájáért és magas szintű szakmaiságáért ítéltek oda.

* **Orosz Ibolya**, a beregszászi Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház tagja nyerte idén a *Seregij Fivére*k Színházi Díjat színésznő kategóriában – tudatták a Kárpátaljai Megyei Katonai Közigazgatás Kulturális Osztályának hivatalos

oldalán. A beregszászi színésznő a *Frida* című monodrámában nyújtott alakításáért kapta a nívós kitüntetést.

* 2025-ben is átadták a Boksay József és Erdélyi Béla nevét viselő kárpátaljai művészeti díjakat, amelyekkel a képző- és iparművészet területén kiemelkedő teljesítményt nyújtó alkotókat jutalmazzák. A Kárpátaljai Megyei Katonai Közigazgatás Kulturális Osztályának tájékoztatása szerint a festészet kategóriában **Bokotej Lóránt Bábel** című munkájáért részesült elismerésben.

* Art'húr-díjat kapott a beregszászi születésű **Lengyel János** író, újságíró, a *Magyar Múza* szerkesztője.

* Ukrajna alkotmányának napja alkalmából **Volodimir Zelenszkij** ukrán elnök magas állami kitüntetéssel ismerte el **Petei Juditot**. Az elnök 424/2025-ös rendeletében tudatta, hogy **Petei Juditot**, a Kár-

pát-Pack Ukrán-Magyar Ipari és Fogyasztói Közös Vállalat igazgatóját az *Olga fejedelemasszonyról elnevezett kitiüntetés III. fokozatával* ismeri el. **Petei Judit**, a Kárpátaljai Megyei Tanács képviselője nemrég került be az Állami Etnopolitikai és Lelkiismereti Szabadság Szolgálatának Tanácsába.

* A Nemzeti Színház és a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház közös előadása, *Az öngyilkos* című abszurd komédia elnyerte a *Kulturális és Innovációs Minisztérium díját*. A díjat **Sin Edina**, a beregszászi színház megbízott igazgatója vette át.

A darabot **ifj. Vidnyánszky Attila** rendezte

Gratulálunk!

FONTOSABB ESEMÉNYEK, RENDEZVÉNYEK

JÚNIUS

* A Veritas Történetkutató Intézet és Levéltár által szervezett, immár hagyományos VERITAS-esten ezúttal Kárpátalja szovjet korszakáról (1944–1991) rendeztek történelmi vitát. A beszélgetés résztvevői: **dr. Braun László** történész, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola docense és **dr. Seres Attila**

történész, a Veritas intézet kutatócsoport-vezetője. Az érdekesítő VERITAS-esten **prof. Dr. Marinovich Endre** történész, az intézet tanácsadó testületének elnöke lényegre törekvő kérdéseire frappáns válaszokat adtak a beszélgetőtársak, akik a 47 éves szovjet megszállás kapcsán a helyi magyarságra mért tragédiák sorozatára is rámutattak. Mindemellett a túlélésért küzdő, a magyarság érdekeit védő jeles polgárjogi aktivisták tetteit, elkötelezett szellemi ellenállásukat is értékelték. A Kárpátalja szovjet korszakáról rendezett történelmi vitában mások mellett **Dupka György** történész is kifejtette gondolatait.

*Az ungvári Kálvária temetőben koszorúzással egybekötött csendes megemlékezésre került sor **Posch Alajos** mártír újságíró sírjánál, aki a csehszlovák megszállás első polgári áldozata volt. Az újságíró életének eddig ismeretlen részleteit **Zubánics László** történész ismertette, majd elsőként **Vida László**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának első beosztott konzulja helyezte el a megemlékezés koszorúját. Az UMDSZ, a MÉKK és az UNE UMOTI részéről koszorúzott **Spénik Sándor**, **Meskó János**, **Dupka Nándor**, **Molnár Sándor** és **Rónay Lerry**.

* A Munkácsy Mihály Magyar Ház a nemzeti összetartozás napján közösségi programokat szervezett.

Folytatódott **Popovics Béla** nagy sikerű művelődéstörténeti előadás-sorozata – immár a negyedik résszel.

* Az Ungvári Magyar Házban *Egy arculat megszületése* címmel kiállítást rendeztek **Emma Zajceva** színházi művész, Ukrajna érdemes művésze 55. születésnapja alkalmából. Munkásságának magyar vonatkozású alkotásai is láthatóak a tárlaton. A résztvevőket **Zubánics László**, az UMDSZ és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet elnöke köszöntötte, majd ismertette **Emma Zajceva** életútját és munkásságát, valamint az UMDSZ oklevelével tüntette ki a magyar kulturális értékek népszerűsítésre terén végzett köztevékenységéért.

* **Volodimir Pavlisin** *Az élet kerge* című egyéni kiállítását nyitották meg a Munkácsy Mihály Magyar Házban. A tárlat betekintést nyújt az alkotó érzékeny világába, amelyben a külső valóság és a belső élmények határán mozgó rétegek jelennek meg színekben, textúrákban és formákban.

* A Péterfalvai Képtárban **Nagy-né Szakadáti Rita** igazgató és **dr. Oroszi József**, a Tiszapéterfalvai kistérség polgármestere nyitotta meg a két ismert nagyszőlősi képzőművész, **Szilvási Ferenc** tájképfestő és **Marinics Sándor** grafikus kiállítását. A magyarlakta vidék legnagyobb képzőművészeti gyűjteményének

(közel háromszáz alkotásnak) ott-hont adó György-kastélyban összesereglett művészetkedvelők előtt **dr. Gyebnár István**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának misz-szióvezetője és **dr. Dupka György** történész fejtette ki gondolatait az olajfestmények jellegzetes színgazdag plein air tájábrázolásáról és a szürrealista stílusjegyeket tükröző és mély gondolatiságot sugárzó grafikák világáról. **Dupka Görgy**, a **Bíró Andor** kolhozelnök által létrehozott gyűjtemény egyik elkötelezett védnöke többek között méltatta **Marinics Sándor** műveinek lírai-filozofikus világát.

* A Szolyvai Emlékparkban **Tóth Mihály** elnökletével terepszemlével egybekötött munkaülést tartott a Szolyvai Emlékpark Alapítvány vezetősége. A szemlét követően a jelenlévők megvitatták a **Tóth Mihály**, **Dupka György** és **Fuchs Andrea** által jegyzett szakmai-gazdálkodási beszámolót a 2024-ben elvégzett feladatokról. Megismerkedtek a Nemzeti Intézményként támogatott emlékpark kutatóműhelyének közreműködésével megjelent újabb kiadványokkal. **Dupka György** felelős titkár előterjesztésében egybehangzóan elfogadták a 2025-re beütemezett tennivalók, feladatok tervét. Az emlékparkbizottság új taggal bővült **Somogyi László**, a Lvívi/Lembergi Magyar

Kulturális Szövetség (LMKSZ) elnöke személyében. Az LMKSZ és a Szolyvai Emlékpark Alapítvány együttműködési szerződést kötött a Sztarij Szambori Emlékpark közös fejlesztése ügyében.

November 21-én rendezik meg *Ez történt 80 éve...* címmel a GULAG–GUPVI-kutatók nemzetközi fórumát a beregszászi Európa–Magyar Házban. A hagyományos Kárpát-medencei szintű, csöndes koszorúzással egybekötött emlékezést 2025. november 22-én tartják a Szolyvai Emlékparkban.

Folytatják a Szolyvai Emlékpark-projektek fokozatos megvalósítását: a park állagának megőrzése és szépítése, együttműködés a GK-NT-vel és más partnerszervezetekkel, honlapgondozás és kutatási műhelymunka, könyv- és brossúrákiadás, a munkácsi várban elhelyezett *Sztálinizmus áldozatainak kárpátaljai emlékkiállítás*a újabb dokumentumokkal történő frissítése, újabban felkutatott áldozatok neveinek megörökítése a gránittáblákon.

A Szolyvai Emlékparkbizottság határozott arról is, hogy levélben fejti ki álláspontját és egyben üdvözlí az ukrán kormány döntését, miszerint a Ruszlan Sztefancsik elnök vezette Ukrajna Legfelső Tanácsa jelenleg egy olyan határozattervezeten dolgozik, amely elismeri és elítéli a szovjet rezsim

1944–1946 közötti, kárpátaljai magyarok és németek ellen elkövetett rémtetteit. Továbbá köszönő levelet küld **Sándor Fegyirnek**, Ukrajna rendkívüli és meghatalmazott magyarországi nagykövetének, akinek a közreműködésével a szolyvai diákok részt vettek a park fásításában, a tavaszi-nyári nagytakarításban. Végezetül emléklappal tünteti ki a 89 éves **Olekszij Korszun** történészt, a park szakmai tanácsadóját a GUPVI–GULAG-kutatás területén kifejtett tudományos tevékenysége elismeréseként.

Az Emlékparkbizottság munkájában részt vett tagok: **Argyelán György** (Szolyva, főgondnok), **Fuchs Andrea** (Tiszabökény, irodai ügyvezető), **Gajdos István** (Beregszász), **Dupka György** (Tiszabökény, felelős titkár), **Ladányi Antal** (Szolyva), **Meskó János** (Ungvár), **Milován Sándor** (Nagyszőlös), **Petneházy Gyula** (Kijev), **Réthy János** (Szolyva), **Somogyi László** (Lemberg), **Spenik Sándor** (Ungvár), **Szokolova Henrietta** (Szolyva), **Tóth Mihály** (Zápszony, elnök), **Zubánics László** (Gut). A rendezvényt megtisztelte jelenlétével **dr. Gyebnár István**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának misszióvezetője.

* Új magyar mozifilm forgatását kezdte meg Magyarországon, Fótton a Nemzeti Filmintézet. Az

Úri muri, megazisten! magyar játékfilm Móricz Zsigmond 1928-as regényét, az *Úri murit* eleveníti meg. A forgatás július végéig fog tartani, a tervek szerint összesen 43 nap alatt készülnek el a jelenetek. A cselekmény 1896-ban játszódik. *Szakhmáry Zoltán* földbirtokos meg akarja reformálni birtokát, ám elgondolásai belebotlanak a valóságba és a megrögzött szokásokba. A főbb szerepekben kárpátaljai színészeket is láthatunk: **Trill Zsoltot**, **Krisztán Attilát**, **Varga Józsefet**, **Tóth Lászlót**. A filmben szerepet kapnak majd a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház társulatának más tagjai is, valamint a Színház- és Filmművészeti Egyetem hallgatói. A filmet **Vidnyánszky Attila** rendezi. Az *Úri muri, megazisten!* várhatóan 2026 őszén jelenik meg.

* **Kelemen Gáspár** hegedős lett a *Virtuózok* jubileumi évadának magyar győztese, míg édesanyja, **Kokas Katalin** az Év zenepedagógusa díjat vehette át a komolyzenei tehetséggutató 10. évadának péntek esti döntőjében. A tiszapéterfalvai (Kárpátalja) **Paládi Máté** zongorista az évad felfedezettjeként a döntőig jutott, második helyezett lett.

* Örvendetes tény, hogy a közel négy éve tartó háborús helyzet miatt egyre több anyaországi kiadó is felvállalja a kárpátaljai származású, Magyarországon tartózkodó, ott élő

írók, költők, történészek munkáinak megjelentetését. Az idei 96. ünnepi könyvhéten **Fedinec Csilla**, **Finta Éva**, **Lengyel János**, **Lévai Aliz Mária** és **Megyeri Edit Tünde** könyvének bemutatójára is sor került.

– **Finta Éva** a Vörösmarty téren június 13-án és 14-én dedikálta az 52-es számú standnál *A teremő szeme* című verseskötetét.

– **Lévai Aliz Mária** június 14-én dedikálta a Duna-korzón a 44-es számú standnál *Mint teknős a páncélt* című első verseskötetét (Előretolt Helyőrség Íróakadémia).

– **Megyeri Edit Tünde** június 15-én dedikálta a Little Fox Kiadó 31. számú standjánál *Akik gyufát árultak* című első regényét.

– **Lengyel János** a Vörösmarty téren június 14-én a Rím Kiadó standjánál és június 15-én az AB ART Kiadó 21. számú standjánál dedikálta *(J)Enciklopédia* című legújabb kötetét.

– **Fedinec Csilla** történész június 15-én dedikálta a Gondolat Kiadó standjánál *Ukrajna, nacionalizmus, kisebbségek. Etnopolitika és parlamenti képviselet Gorbacsov utolsó éveitől a második Trump-korszakig* című legújabb kötetét.

– Újdonságnak számított a *Do you speak magyar? Béke és Háború. Kárpátalja/Tiszabökény c. szociográfiái gyűjtemény* (**Horváth**

Júlia Borbála szerkesztő), amely 16 anyaországi és külföldi szerző, **Bogár László, Doncsev Toso, Dupka György, Fellinger Károly, Füssy Angéla, Füzesi Magda, Horváth Júlia Borbála, Kopriva Nikolett, Lengyel János, Lőrincz P. Gabriella, Marcsák Gergely, Petrusák János, Sarnyai Benedek, Tari István, Vári Fábrián László, Zékány Krisztina** írásait tartalmazza. A kiadvány a MediaCom Kiadó gondozásában a *Kárpát-medence felfedezése* sorozatban jelent meg és a 96. Ünnepi Könyvhéten is sor került a kötet nyilvános bemutatójára.

* A Pro Arte – Munkács civil szervezet június 1–15. között szervezte meg a XIV. Kárpátaljai Nemzetközi Szobrásztábort, amelynek ezúttal is a hegyekkel körülvett Királyfiszálláson található Kvitka Polonini Szanatórium adott otthont. A kéthetes alkotótáborban a Magyarországról, Ukrajnából, Romániából, Lengyelországból, Portugáliából és Mexikóból érkezett hat kiválasztott szobrász készíthette el munkáját. A június 14-én megtartott záróünnepségen **Matl Péter** szobrászművész köszönetet mondott művésztársainak a bizalomért, a kitartó munkáért és az együtt megélt közös élményekért, életre szóló emlékekért. Az eseményen tiszteletét tette mások mellett **Vida László**, a szervezet programjait rendszeresen támogató Magyaror-

szág Ungvári Főkonzulátusának első beosztott konzulja, **Jevhen Tiscsuk**, a megyei művelődési, nemzetiségi és vallásügyi főosztály vezetője, Ukrajna érdemes művésze, valamint a környék művészei és művészetkedvelői. **Borisz Kuzma**, az Ukrán Nemzeti Képzőművészeti Szövetség Kárpátaljai Megyei Szervezetének elnöke saját festményeivel, **Matl Péter** az alkalomra készített grafikáival lepte meg a szobrásztábor résztvevőit, **Kulin Ágnes**, a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának elnöke pedig névre szóló ajándékokat adott át nekik, amelyek az itt töltött időszakra emlékeztetik majd őket.

A házigazdát követően maguk a művészek, **Natalija Lejkina** (Ukrajna), **Sabrina Coco** (Mexikó), **Eugen Petri** (Románia), **Piotr Bies** (Lengyelország), **Thierry Ferreira** (Portugália) mutatták be alkotásaikat. A tábor résztvevői betekintettek a helyi képzőművészek munkásságába is. Ezúttal ellátogattak **Bokotej Lóránt** beregszentmiklósi műhelyébe, megtekintettek egy előadást a munkácsi drámai színházban, majd **Jurij Krilivec**, a színház rendezője a kárpátaljai fatemplomokról tartott számukra egy általa készített fényképekkel illusztrált előadást. Találkoztak továbbá a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának tagjaival, valamint részt

vettek **Volodimir Pavlisin** egyéni tárlatának megnyitóján a Munkácsy Mihály Magyar Házban.

Az itt készült szobrok hozzájárulnak a *Kárpátok Szoborút* gazdagításához. Az elmúlt évek leforgása alatt az eddigi alkotótáborokban több mint 130 szobor készült el, amelyek egy részét a *Kárpátok Szoborút* program keretében elajándékozták elsősorban Kárpátalja, Lemberg megye és Kelet-Magyarország falvainak, ahol kőbe, márványba, gránitba vagy acélba vésve, valamint fába faragva hirdetik a művészeti életet megszépítő erejét.

* Különleges eseményen vehettek részt június 16-án a Na'Conxypan Galéria látogatói: a képzőművészet és az irodalom egymásra hatásának lehettek részesei. A Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága (RIT) női tagjainak *Múzsza & Ihlet* című kiállítása ugyanis irodalmi tárlatvezetéssel zárult. A megjelenteket **Kulin Ágnes** kurátor köszöntötte. A kiállított alkotásokra reflektálva két kárpátaljai író, **Shrek Tímea** és **Sz. Kárpáthy Kata** vezette végig a közönséget a tárlaton saját irodalmi szövegeiken, valamint a művekhez választott idézeteken keresztül. A közönség nemcsak képekben, hanem szavakban is olvasni tanulhatta az inspiráció forrásait – mindezt oldott, beszélgetős hangulatban.

* Ungvár, születésnap köszöntés. GULAG-kutató társunk, a Szolyvai Emlékparkbizottság szakmai tanácsadója, **Olekszij Korszun** történész betöltötte a 89. életévét. A GULAG–GUPVI-kutatásban nyújtott kimagasló eredményeier már 2017-ben Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetésben részesült. 1989-től a Kárpátaljai Területi Rehabilitációs Bizottságban dolgozott és tárta fel a moszkvai és más levéltárak a Kárpát-medencei magyarság, némettség sorstragédiáját tükröző egykori titkos iratait. Ebből az alkalmából a szép kort megélt szakmai tanácsadót a Szolyvai Emlékparkbizottság díszoklevelével tüntették ki, amelyet **Meskó János** nyújtott át.

* A Munkácsy Mihály Magyar Házban is láthatta a közönség a *Hogyan tudnék élni nélküled?* című nagysikerű filmet. A moziest a házigazda mellett a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház, a Vándormozi és a Taylor Project társrendezésében valósult meg.

* Fennállásának 80. évfordulóját ünnepelte a Lehoczky Tivadar Kárpátaljai Megyei Honismereti Múzeum. Az évforduló alkalmából egyedülálló kiállítások megtekintésére, ismeretterjesztő kirándulásokra, valamint zenei együttesek és tánc csoportok színes előadására került sor.

* Újabb miniszobrot avattak Ungváron. A 77. miniszobor Langres-i

Szent Orbánnak állít emléket. Langres-i Szent Orbán 327-ben született. 374-től Autun és Langres püspöke volt Burgundiában. Kárpátalja borának, borászainak és szőlőtermesztőinek is védőszentjévé választották.

* Immár 37. alkalommal rendezték meg a Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválját. Versenypogramjában 18 előadás szerepelt, emellett hat versenyen kívüli produkció is bemutatkozott. Megyénket a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház képviselte a kisvárdai színházfesztiválon.

Június 22-én a *Szívemnek gyöngyháza* című darabot tekintették meg a nézők **Polyák Anita** előadásában. A monodráma Petőfi Sándor *János vitéz* című elbeszélő költeménye alapján született. A rendező **Vidnyánszky Attila**.

Június 23-án a Nemzeti Színházzal közösen mutatták be versenyelőadásként Nyikolaj Erdman *Az öngyilkos* című darabját. Az abszurd komédiát **Dalos Rimma** fordította. A rendező **ifj. Vidnyánszky Attila**. A virtuóz társulati munka elismeréseként az előadás elnyerte a Kulturális és Innovációs Minisztérium, a Kisvárdai Várszínház és Művelődési Központ közös díját.

* Újabb küzdőtársat veszítettünk el. 58 éves korában tragikus hirtelenséggel elhunyt **dr. Minya József** szakorvos, közéleti személyiség, a

Péterfalvai Görögkatolikus Egyházközség kurátora.

A napi gyógyászat, a család mellett jelentős közéleti tevékenységet fejtett ki. Nemes tettek fűződnek az általa vezetett MórícZ Zsigmond Kulturális Egyesület nevéhez. A Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségével együttműködve számos rendezvényt (honismereti, helytörténeti konferencia, könyvbemutatók, Jurtatábor stb.) bonyolítottak le. Többek között együtt állítottak emléktáblát a következő intézményekben:

– 2006-ban Kökörcsény Pál egykori elítélt, GULAG-rab, görögkatolikus párókusnak a görögkatolikus fatemplom falán;

– 2006-ban a bökényi Bay Mihály és Bay István egykori kurucdiplomataknak a tiszabökényi református templom falán;

– 2014-ben a holokauszt 70. évfordulóján a 130 bökényi zsidó áldozat feliratos emlékoszlopa Bökény központi emlékparkjában;

– Kuruc emlékkard a tiszaháti kurucok emlékére Péterfalva központjában;

– a sztálinizmus áldozatainak feliratos emlékoszlopa Forgolányban.

Helytörténeti cikkeket is közölt a helyi magyar sajtóban. Nevéhez fűződik a tiszapéterfalvai görögkatolikus templom felépítése, amelynek egyik világi vezetője és egyben kántora is volt. Emlékét megőrizték, béke poraira!

JÚLIUS

* A Szolyvai Emlékparkbizottság a legutóbbi ülésén többek között határozott arról, hogy nyilatkozatban fejt ki álláspontját és egyben üdvözli az ukrán kormány döntését, miszerint a **Ruszan Sztefancsik** elnök vezette Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa jelenleg egy olyan határozattervezet elfogadásán dolgozik, amely elismeri és elítéli a szovjet rezsim 1944–1946 közötti, a kárpátjai magyarok és németek ellen elkövetett rémtetteit. A Szolyvai Emlékparkbizottság vezetői a testület által elfogadott Nyilatkozat ukrán és magyar nyelvű változatát eljuttatták Kijevbe.

* Megjelent **Seres Tímea** beregszászi művésznő dala, a *Megmaradni* a YouTube-on. A zenét **Balázs István**, a dalszöveget az előadó, Seres Tímea szerezte. A dalhoz hangulatos videóklipet forgattak. A dalt **Babics János** (Mókus) stúdiójában vették fel, a videó rendezője **Bunda Szabolcs** volt. A klipben az énekesnőn kívül **Szibert Klárka** és **Seres Leila** látható. Az esős hangulatú videóklipet májusban forgatták a beregszentmiklósi várkastélyban és a beregardói Perényi-kultúrkúriában.

* Ungváron a Lehoczky Tivadar Kárpátaljai Megyei Honismereti Múzeumban rendezték meg **Néger Krisztina** ungvári keramikus és

iparművész legújabb, *A színek mágiája az időben* című tárlatát. Az ünnepélyes megnyitóra a vármúzeum kiállítótermében került sor.

* Ünnepélyes keretek között búcsúzott el 51 végzős hallgatójától a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Felsőfokú Szakképzési Intézete. A beregszászi római katolikus templomban megtartott tanévzáró és diplomaátadó esemény méltó lezárása volt az elmúlt évek tanulmányainak, küzdelmeinek és sikereinek. Köszöntő beszédet mondott **Csernicskó István**, a Rákóczi-főiskola rektora. **Szili Katalin**, a Kárpát-medencei autonómiatörekvésekért felelős miniszterelnöki főtanácsadó beszédében a háborús időszak nehézségeire utalt, s arra, hogy a tudás megszerzése és továbbadása ezekben az időkben különösen nagy értéket jelent.

* Nagyszabású nyári kulturális napot szervezett a Dobóruszkai Szent Kereszt Felmagasztalása Plébánia. Az egyházközséget és a Pásztor Ferenc Emlékházat képviselő **Varga Judit** szervezésében az egykor a településen élt két hősről, **Dobó István** várkapitányról és **Pásztor Ferenc** mártír papról emlékeztek meg. Az ünnepi program résztvevőit **Lucsko Márton** dobóruszkai plébános köszöntötte. Az eseményen **dr. Dupka György** bemutatta **Dupka Nándor** ungvári

doktorandusz Pásztor Ferenc életről szóló könyvét. Megköszönte a dobóruszakaiaknak, hogy elkötelezetten ápolják a mártíromságot is vállaló Pásztor Ferenc atya emlékét, számon tartják nemes tettét, aki 1911–1932 között a szűkösnék bizonyult ótemplomot a helyi római katolikus testvérek támogatásával kibővítette. Az utóbbi állomáshelyén mint Beregszász esperes-plébánosa, majd a Kárpátaljai Római Katolikus Egyház vikáriusa – hamis vádakra épülő letartóztatásáig folytatta közösségépítő tevékenységét, végül 25 éves GULAG-rabságra ítélték, a szovjet ateista állam istentagadóival vívott küzdelem egyik áldozata lett.

* Az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézetének (UNE UMOTI) 30 diákja vette át az alapképzés elvégzését igazoló oklevelet. A 2024–2025-ös tanév végén sajnos ismét szűk körben zajlott a diplomaosztó ünnepség az egyetem Bercsényi Miklós Könyvtárában. Az ünnepségen **Spenik Sándor** igazgató és **Cseh Áron** ungvári vezető konzul átadta a diplomákat a végzős diákoknak. Idén 6 magyar nyelv és irodalom, 4 magyar nyelv, irodalom és angol nyelv, 5 történelem, 7 országismeret–nemzetközi kapcsolatok, 6 matematika és 2 fizika szakos végzős vehette át a diplomát, összesen 30 baccalaureus, közülük hárman kitüntetéssel végeztek.

* Magyarország Ungvári Főkonzulátusa szervezésében tárlatmegnyitóra került sor a külképviseleten, ezúttal **Földessy Péter** munkácsi festőművész alkotásaiból nyílt kiállítás *Elfolyó pillanatok* címmel. A művészeti eseményt **Vida László** első beosztott konzul nyitotta meg. A festőművész munkásságát, életútját **Bacscai József** főkonzul méltatta.

* Újabb történelmi jelentőségű döntés született a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (II. RF KMF) jövőjét illetően: a főiskola alapítója, a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Jótékonysági Alapítvány kuratóriumi ülésén jóváhagyta az intézmény alapszabályának módosítását, amely hivatalosan is lehetővé teszi az egyetemmé válás folyamatának megindítását

* Ünnepélyes keretek között kapták kézhez tanúsítványukat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Egán Ede Szakképzési Centrumának a fodrász, a szakács szaktechnikus és a divatszabó szakos végzős diákjai a beregardói Perényi Kultúrkúriában.

* A Veszprém megyei Iszákazon **Nagy László** születésének 100. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen **Vári Fábíán László** Kossuth-díjas költő és **Dupka György** író, történész képviselte a kárpátaljai alkotókat. A koszorúzás-

sal egybekötött megemlékezés és a költő tisztelőinek népes találkozója a Nagy László Szellemi Öröksége Alapítvány és Iszkáz Önkormányzata közös szervezésében valósult meg. Az emléknapon szívhez szóló, a költő nagyságát méltató, szellemi örökségét értékelő köszöntőt mondott **Vári Fábián László** Kosuth-díjas költő, író, műfordító, az MMA Irodalmi Tagozatának vezetője. Köszöntőjében kiemelte: „míg a kétszáz éve született klasszikusainkat rendszeresen nemzeti ünnepelés övezi, addig a száz éve született mestereket, mint Nagy Lászlót, szerényebben méltatják, bár legalább akkora figyelmet érdemelnek, mint nagy költő óriásaink. Különösen igaz ez azért, mert Nagy Lászlót még élő, személyes emlékezet is őrzi. Nagy Lászlót olyan költőként méltatta, aki a sematizmus időszakában is képes volt új, népi gyökerű, képgazdag költészetet alkotni – olyat, amely máig a magyar közösségi tudat része. A megemlékezés talán legmeghittebb pillanata volt, amikor a szónok egy személyes élményen keresztül idézte fel a költő egyik legismertebb sorát: „adjon úgy is, ha nem kérem” – ezzel is érzékeltetve, hogyan válhat a vers a hétköznapiak részévé, szinte imádsággá. Vári Fábián László gondolatainak zárásaként hangsúlyozta: Nagy

László költészete nemcsak irodalmi, de nemzetstratégiai értéket is képvisel. Hite szerint a következő száz évben is lesznek olyan magyar nemzedékek, akik versben szólnak majd és méltó módon viszik tovább Nagy László szellemi örökségét.

Az emléknapon a költő legismertebb verseiből hangzott el egy csokorra való **Lázár Csaba** színművész előadásában. Az eseményen fellépő Sebő Együttes is Nagy László megzenésített verseivel lepette meg a közönséget. Az esemény jó hangulatú baráti beszélgetésekkel zárult.

* A Munkácsy Mihály Magyar Házban megnyílt a munkácsi születésű Matl Péter Munkácsy-díjas szobrászművész 65. születésnapja alkalmából rendezett jubileumi tárlat. A megnyitón **Tarpai József**, az intézmény igazgatója hangsúlyozta: „*Matl Péter több mint 160 kültéri alkotást tudhat magáénak, szerte Európában – és azon túl is. Alkotásaiban az itteni emberek lelkületét, vágyait, világlátását tükrözi. S nem csupán a magyarokét, hanem a velünk együtt élő más nemzetiségekéét is.*” Zárszót mondott az ünnepelt szobrászművész, aki elmondta, hogy a mostani kiállítás darabjai egy drámát jelenítenek meg: párhuzamot vonnak a második világháború és az ukrajnai háború tragédiái között. „A

menekültek sorsa, a szétszakított családok fájdalma – ezt szerettem volna kifejezni ezekkel a művekkel. De ugyanakkor azt is: mindig van kiút, mindig van remény.”

* Letartóztatták azt a 28 éves férfit, aki a gyanú szerint a palágykomoróci görögkatolikus templomot felgyújtotta, a templom falára pedig provokatív feliratokat írt festékszóróval. Mint ismeretes, július 16-án a Palágykomoróc Ungvár felőli végén álló görögkatolikus templom sekrestyéjének ajtaját gyújtotta fel a hatóságok által gyanúsított férfi, aki a templomnak a főúttal ellentétes oldalán, a görögkatolikus temető felőli falán festékszóróval üzent: „Késhegyre a magyarokat” és „Magyarok – takarodjatok!”

A tüzet járőrautójukkal ott elhaladó határőrök látták meg, akik rögtön megpróbálták eloltani kivilről és hívták a tűzoltókat. Közös erővel megfékezték a tüzet, jelentős kár keletkezett – közölte **Szkoropádszky Péter** palágykomoróci görögkatolikus parochus. Az egyházközségnek a felújításhoz egyelőre az ukrán hatóságok nem ígértek segítséget, ugyanakkor **Bacsikai József** ungvári magyar főkonzul közvetítésével a magyar kormány ígéretet tett a felújítás támogatására, illetve a magyar külügyminisztérium felajánlásának

köszönhetően térfigyelő kamera-rendszert is telepítenek a templom köré. A gyanúsítottról hivatalosan még nem kapott tájékoztatást az egyházközség, aki tudomásuk szerint nem palágykomoróci lakos.

* Kijevben vegyes (jelenléti és online) formátumban megtartották a Nemzeti Kisebbségek (Közös-ségek) Társadalmi Szervezetei Tanácsának soron következő ülését. A napirenden olyan kérdések szerepeltek, mint a Tanács egy éves munkájának értékelése, a testület tisztújítása, illetve hivatalos dokumentumok (törvénytervezetek) véleményezése.

A résztvevők megvizsgálták az ukrán oktatási törvény módosításáról szóló törvénytervezetet (13 072. sz. törvénytervezet) is, amely az ukrán nyelv szerepének erősítését irányozza elő az oktatási folyamatban („ukrán nyelvű oktatási tér létrehozása”). A tanács az idei év tavaszán külön egyeztetést folytatott a tervezet szerzőjével, **Natalja Pipa** képviselővel. Később az oktatási bizottság jelentősen korrigálta a tervezetet, s jelenleg első olvasatra beterjesztésre kerül a parlamentben. A vita eredményeként, amelyben felszólalt mások mellett **Zubánics László** (magyar nemzeti közösség) is, a Tanács nem támogatta a dokumentum javasolt változatát elfogadásra a Legfelsőbb

Tanácsnak. Meglátásuk szerint (ezt támasztja alá egyébként a parlament illetékes szakértői testülete is) a szabályozás bevezetésével az állam megpróbál „benyúlni a privát kommunikációba”, ami alkotmányos jogokat sértene.

* **Matl Péter** *Szász pásztor bikái* c. alkotásának ünnepélyes avatására került sor Beregszászban, a római katolikus templom udvarán. A rendezvény szentmisével kezdődött a római katolikus templomban, melyet **Molnár János** bereg-ugocsai esperes, püspöki helynök mutatott be az ünneplő hívek körében. Ezt követően bemutatták **Matl Péter** alkotását, melyet Tompa Mihály legenda szülte verse ihletett. A történet középpontjában a bátor Szász pásztor és győzedelmes bikája áll, akinek küzdelméből – a rege szerint – jött létre Beregszász.

* **Garanyi József** festőművész alkotásaiból álló tárlat nyílt a Horváth Anna Múzeumban. A megnyitón **Kovács László** kiállításszervező osztotta meg gondolatait, emlékeit a festőművésszel és alkotásaival kapcsolatban. Mesélt **Garanyi József** és **Horváth Anna** szobrászművész barátságáról is, ami azért említésre méltó, mert a kiállítást épp a Horváth Anna Múzeumban nyitották meg. **Garanyi József** művei **Kovács László** műgyűjtő, **Babják Edit**, a Beregszászi Városi Oktatási és Mű-

velődési Osztály vezetője, valamint a Beregvidéki Múzeum jóvoltából kerültek a kiállításra.

KÖNYVESPOLC – 2025

Az *Együtt* című irodalmi-művészeti-kulturális-humán tudományi folyóirat 2002–2025 között megjelent számai itt tekinthetők meg:

<http://kmmi.org.ua/konyvtar/folyoiratok/egyutt>

<https://epa.oszk.hu/html/vgi/boritolapuj.phtml?id=595>

KÁRPÁTALJAI MAGYAR KÖNYVEK

(Sorozatszerkesztő és felelős kiadó: **Dupka György**)

MEGJELENT

* *Mozaikkockák Kárpátalja múltjából. Egy tájkatató jegyzetei (in memoriam Várad-Sternberg János)*. Kárpátaljai Magyar Könyvek 313. Lektorálta és jegyzetekkel ellátta: **dr. Zubánics László**. Felelős szerkesztő: **dr. Zékány Krisztina**. Borító, műszaki szerkesztő: **Dupka Zsolt**. UNE UMO-TI – Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest, 2024.

Dupka Nándor: *Pásztor Ferenc vértanú. „Hitét nem tagadta meg, inkább a halált választotta”*. A Kár-

pátaljai Római Katolikus Egyház hitvallói (1945–1991) Kárpátaljai Magyar Könyvek 314. Lektorálta: **dr. Dupka György, dr. Zubánics László.** Szerkesztette: **Kövy Márta.** Borító, műszaki szerkesztő: **Dupka Zsolt.** KMMI–Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest, 2025.

ELŐKÉSZÜLETBEN

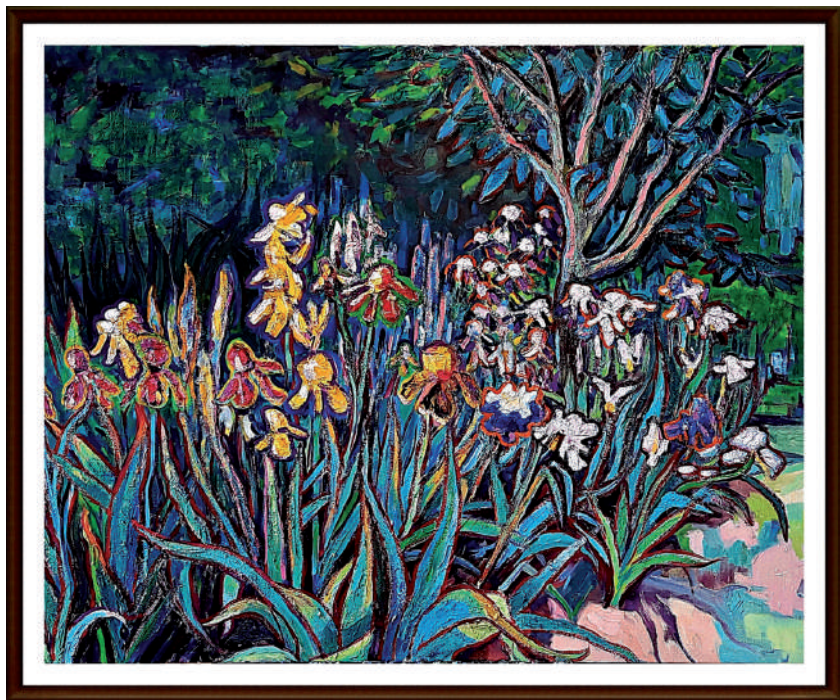
Szöllősy Tibor: *Őszi rajzás.* Tollal mentett tanulságos történetek (folytatás). Kárpátaljai Magyar

Könyvek 306. MÉKK–Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2025.

Shrek Tímea: *Kárpátaljai meseék.* Kárpátaljai Magyar Könyvek. MÉKK–Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2025.

Dupka György: *Magyar hadifoglyok, internáltak a Baltikumban (1944–1953). Lágerek, nyughelyek bejárása, helyszínelése.* Történelmi szociográfia. Szolyvai Emlékpark–MÉKK, Ungvár–Budapest, 2025.

Összeállította: Dupka György

SZERZŐINK

ÁMORTH ANGELIKA – 1995 (Nagyszőlős–Nőtincs)

BÍRÓ JÓZSEF – 1951 (Budapest)

CSONTOS MÁRTA – 1951 (Szeged)

DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszaölkény–Budapest)

FÜZESI MAGDA – 1952 (Nagybereg–Sülysáp)

HOMOKI GÁBOR – 1977 (Tiszapéterfalva)

KÉSZ BARNABÁS – 1971 (Salánk–Nyíregyháza)

KOVÁCS SÁNDOR – 1954 (Eszeny–Budapest)

NÉMETH PÉTER – 1966 (Gyula)

SIKLI LÁSZLÓ – 1950 (Nagyvárad–Pilisszentlászló)

SZ. KÁRPÁTHY KATA – 1999 (Beregújfalu)

TÓTH ERZSÉBET – 1951 (Budapest)

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári–Nyíregyháza)

ZÁN FÁBIÁN BALÁZS – 2005 (Mezővári–Budapest)

Lapszámunkat Homoki Gábor festőművész alkotásaival illusztráltuk.